

የአማርኛ ግጥም ባህሪው፣ መደቡና ውበቱ

አምሀ አስፋው
ታህሳስ ፳፩ ቀን ፲፱፻፺፬ አ.ም
The University of Missouri
Columbia, Missouri
AsfawA@missouri.edu

፩ መግቢያ

ይህ ጥናት የአማርኛን ግጥሞች ባህሪ በመቀምር (Computer) ለማጥናት ከነበረኝ ፍላጎት የመነጨ ነው። እንዲሁም በተሾመ ይመር አበባው¹ ጥናት (1997 አ.እ) እና በመንግሥቱ ለማ² ጥናት (1963 አ.እ) መሀከል 34 አመታት ማለፋቸውንና በነዚህም 34 አመታት ውስጥ ምናልባት ከደረጃ ገብራ³ ጥናት በስተቀር የአማርኛን ግጥም በተመለከተ ሌላ ጥናት ባለመካሄዱ፣ ቢካሄድም አንባቢ እንደልብ በሚያገኘው መልክ ባለመቅረቡ፣ ግጥምን መፃፍ እንጅ ባህሪውን ማጥናት በባህላችን ያልተለመደ እንደሆነ ስለገባኝ፣ ያን ባህል ለመለወጥ የተደረገ ሙከራም ነው።

በአማርኛ ግጥም ላይ የረባ ጥናት ለረጅም ዘመን አለመካሄዱን ብርሃኑ ገበየሁም በዕውቀቱ መጀመሪያ እንዲህ ሲሉ ታዝበዋል⁴።

ተሾመ ይመር አበባው በ1997 አ.ም. «የአማርኛ ግጥም አይነቶች» በሚል ርእስ አንድ መጣጥፍ በኢትዮጵያ ጥናት መፅሄት Vol. XXX No.1 አሳትመዋል። መጣጥፉ በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ የዛሬ 35 አመት ገደማ መንግስቱ ለማ ምርምር ካካሄዱ በሁዋላ ችላ ተብሎ ወይም ሳይደፈር የቆየ ጉዳይን ወደ አካዳሚያዊ ውይይት መልሶ በማምጣቱ ፀሀፊው ሊመሰገኑ ይገባል።

የአማርኛን ግጥም ከመዘገቡ እና ካጠኑ ፀሀፊዎች መሀል ዋናዎቹ መርሶች ነዝን ወልደ ቂርቆስ⁵፣ ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል⁶፣ ዓለማየሁ ሞገስ⁷፣ መንግሥቱ ለማ፣ ዘራውን አስፋው⁸፣ ደረጃ ገብራ፣ ተሾመ ይመር አበባው እና ብርሃኑ ገበየሁ ሲሆኑ፤ ስርአትን በተከተለ መልኩ የአማርኛን ግጥሞች ለመከፋፈል የሞከሩት ግን ዓለማየሁ ሞገስ፣ መንግሥቱ ለማ ተሾመ ይመር አበባውና ብርሃኑ ገበየሁ ናቸው።

ከእነዚህ ፀሀፊዎች ሶስቱ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ የግጥም ባህሪ የሚከሰተው በሀረግ ውስጥ ነው ብለው ያምናሉ። መንግሥቱ ለማ የግጥም ባህሪ የሚወሰነው በስንኞች ነው ቢሉም፣ ግጥሞችን ሲከፋፍሉ ግን ተመልሰው «የዚህም የስንኞች ስልት ነ-ነነ-ነነ የሚል ሆኖ ሀረጉ 5 ፊደል ስለሆነ፣ ቤቱ አንዱ ረጅም አንዱ አጭር ቢሆንም፣ የግጥሙ አይነት ስንጎ መገን ነው።»⁹ ሲሉ እናገኛቸዋለን። ብርሃኑ ገበየሁ፣ «ስንኝ መሰረታዊው የግጥም ቅርፃዊ መዋቅር ሲሆን . . . »¹⁰ በማለት መንግሥቱ ለማን የተከተሉ ቢመስልም፣ ስንኞቹው ከአማርኛ ግጥም ጠባይ የወጣ ሳይሆን የእንግሊዘኛ ግጥም ባህሪ ነው። ሶስቱ ፀሀፊዎች ግጥምን ለመከፋፈል ባደረጉት ጥረት፣ የክፍሎቹን ቁጥር ለማሳከስ ሲባል የማይመሳሰሉ ግጥሞችን አንድ ላይ ሰብስበዋቸዋል። ለምሳሌ፣ ተሾመ

ይመር አበባው በሀረግ ከአንድ እስከ አራት ቀለም ያላቸውን ግጥሞች «የህፃናት ግጥም» ብለው አንድ ላይ መድበዋቸዋል።¹¹ ብርሃኑ ገበየሁ የስንኞቻቸው የቀለም ቁጥሮች እኩል የሆኑትን ግጥሞች ብቻ መርጠው ሚዛናቸው ከስንኝ ወደስንኝ የሚለዋወጡትን እጅግ ብዙ ዘመናዊ ግጥሞች በጅምላ ዘለዋቸዋል።¹² ውበትን በተመለከተም የግል የውበት ስሜታቸውን ወይም ካስተማሪዎቻቸው የወረሱትን የውበት ስሜት አጠቃላይ ህግ ለማድረግ የሞከሩት ፀሀፊዎች ይበዛሉ። ዘራሁን አስፋው ለዚህ አይነተኛ ምሳሌ ናቸው።¹³

የብርሃኑ ገበየሁን ፅሁፍ ያነበብኩት ጥናቴን ከጨረስኩ በሁዋላ ስለሆነ፣ ፅሁፉ በኔ ጥናት ላይ የሚያስከትለው ለውጥ እንደሌለ ለማስረዳት እሞክራለሁ። ሆኖም፣ ይህ ጥናት የቀደምት ስራዎች ግምገማ እንዲሆንብኝ አልፈልግምና በዋቢ ውስጥ አካትተዋለሁ።⁴

በዚህ ጥናት፣ (፩ኛ) የአማርኛ ግጥም መሰረታዊ ጠባዩ በስንኝ ላይ የተመሰረተ እንደሆነ፣ (፪ኛ) ግጥሞችን በስም ለመጥራት ከመሞከር ይልቅ ስንኞቹ የተዋቀሩበትን ምሪት (vector) መመርኮዝ እንደሚሻል፣ (፫ኛ) የግጥምን ውበት ለግል እንጅ ባጠቃላይ ለህዝብ መደንገግ እንደማይቻል፣ እንመለከታለን።

ተስማም (convention)

ለመግባባት የሚያስፈልጉን አንዳንድ የአፃፃፍ ዘዴዎች ስላሉ እንሱን አስቀድመን እንመልከት።

ስለግጥም ሲነገር «ቀለም» የሚለውን ቃል አዘውትረን እንሰማለን። ስለዚህ ቀለም ምንድን ነው? «ቀለም ፎኒኖች የሚፈጥሩት ቅንጅት ነው።»¹⁴ ይላሉ፣ ባዩ ይማም። አቀነጃጀታቸውም [ተ]አ[ተ][ተ] በመሆን ነው። [ተ] የሚያመለክተው ቀለምን ለመፍጠር ተነባቢ (ተ) በቀለም መጀመሪያም ሆነ መጨረሻ የግድ መገኘት እንደሌለበት ሲሆን በቅንፍ ውስጥ ያልገባው (አ) ደግሞ አንድ አናባቢ ሁሌም እንደሚያስፈልግ ነው።

ምሳሌ፡ ከብት = ክሻ ብ ት = ተአተተ አንድ ቀለም ነው።

በግጥም ውስጥ በብዛት የምናገኘው ቀለም [ተ]አ[ተ] ን ነው። የመጨረሻው [ተ] ወይ ይጎተትና አናባቢ ይከተለዋል ወይም ከሚከተለው ቃል የመጀመሪያ ድምፅ ጋር ይናበባል።

ምሳሌ፡ ክሻብት በማለት ፋንታ ክሻብትእ ብለን «ት»ን ከጎተትነው ከአንድ ይልቅ ሁለት ቀለም እናገኛለን፤ ክሻብ = ተአተ እና ትእ = ተአ ። እንዲሁም፡ «ከብት ይነዳል።» የሚለውን አረፍተ ነገር ብንመለከት፡ ከብ ትይ ነ ዳል ብለን እናነበዋለን። «ትይ» የሚለው ቀለም ከ«ቲ» ጋር የተቀራረበ ድምፅ አለው።

ባዩ ይማም [ተ]አ[ተ][ተ] ን አንድ ስነ ልሳናዊ ቀለም ሲሉት፣ ስነ ግጥምን በተመለከተ ግን አንድ/ሁለት ስነ ግጥማዊ ቀለም ብለው የሚጠሩት የተነባቢን [ተ] የመረገጥ፣ የመጎተት ወይም የመናበብ ጠባይ ለመግለፅ ይመስላል¹⁵። መንግሥቱ ለማ ደግሞ የሚጠብቁ ሳድሶች ይቆጠራሉ [ቀለም ናቸው] ይላሉ።¹⁶ ተነባቢ ሁሌም ሳድስ ስለሆነ የሁለቱም ፀሀፊዎች መሰረታዊ ሀሳብ አንድ ነው።

ለቀለም ቆጣሪዎች ግን ይህ መዋቅር ([ተ]አ[ተ][ተ]) ብዙም አይረዳንም። አንድን ድምፅ ስንሰማ፣ ስንት ቀለም እንዳለበት እንዴት መቁጠር እንችላለን? የሚለውን ጥያቄ አይመልስልንም። መንግሥቱ ለማና ዓለማየሁ ሞገስ ይህንን ጥያቄ ለመመለስ ሞክረዋል። በተለይም መንግሥቱ ለማ «ያገራችን መምህራን የዜማን ስልት ከቃላቱ ነጥለው ለጀማሪ ሲያስረዱ በነ ፊደል ብቻ ነው።»¹⁷ ይላሉ። ከምሳሌዎቻቸው ሁለቱ የሚከተለውን ይመስላሉ።

አቡጊዳ ገዛ / ተሰማ በቀለ፡
ነነነ ነነ / ነነ ነነ

ወይም

ፀሎተ ማርያሙ / አይበቃ መስሎት
ነነ ነነ / ነነ ነነ

በመጀመሪያ ይህንን መንገድ መከተል ጀምሮ ነበር (ከምንም ይሻላልና)። በመጨረሻው ግን አቆጣጠሪ እየተሳሳተ ስላስቸገረኝ ሌላ ዘዴ ይኖራል ብዬ ጠረጠርኩ። ጥርጣሬየንም ለአንዲት የ፱ አመት ልጅ በጥያቄ መልክ አቀረብኩላት፤ ቀለም (እሱዋ syllable ነው የምትለው) አቆጣጠር እንዴት ነው የሚያስተምርዎትሁ ብዬ። «ድምፁ ካፍህ ሲወጣ» አለችኝ ልጅትዋ «እጅህን ማጨብጨብ ጀምር። ድምፁ ሲያልቅ ማጨብጨብህን አቁም። የጭብጨባው ቁጥርና የቀለሙ ቁጥር አንድ ናቸው።» ከዚያን ቀን ጀምሮ ይኸው እንዳጨበጨብኩ እናራለሁ።

ለማንኛውም «ከብት»ን ስንፅፍ «ከ_{ብት}» ወይም «ከ_ብት» በመፃፍ የማይቆጠሩትን ድምፆች የግርጌ ሆሄ (subscript) እናደርጋቸዋለን፤ «ብት» ወይም «ብ» ተገደፉ ወይም ተጠቀለሉ ይባላል¹⁸። አይቆጠሩም ማለት ነው። ሆሄዎች የማይቆጠሩበት ሌሎች ምክንያቶችም አሉ። ለምሳሌ፡ «ዱዋ ብሎ ጮኸ» ብንል። ዱዋ አንድ ቀለም ነው እንዲያውም «ደ» ብለን ባንድ ምልክት ልንፅፈውም እንችል ነበር። ማንኛውም ፅህፈታዊ ምልክት የሚፈጠረው እንዲሁ ተነባቢውና አናባቢው በመቀናጀታቸው ነው። «ዋ»ም እኮ ከፊል አናባቢ ነው¹⁹። እንዲህ አይነቱን ድምፆች የራስጌ ሆሄ (superscript) አድርገን እንፅፋቸዋለን «ዱ^ዋ»። በዚህ ጥናት ውስጥ እንደ ደ፣ረ፣ሷ የመሳሰሉትን ፅህፈታዊ ምልክቶች አንጠቀምባቸውም። ምክንያቱም በዚያ መንገድ ከተጉዋዝን ፅህፈታዊ ምልክት የሌላቸው ተመሳሳይ ድምፆች ብዙ ናቸውና።

ለምሳሌ፡ ካእቦችን ሳልሶችን ወይም ሳድሶችን የ «ወ» እና የ «የ» ዘሮች ሲከተሉዋቸው፡ ቱዌ፣ ቱዎ፣ ትዊ፣ ትዋ ዲያ፣ ሚያ፣ ሊያ ዲዬ ወዘተ እያሉ የሚሄዱ በሁለት ሆሄዎች የሚፃፉ ግን አንድ ቀለም የሆኑ ድምፆች እናገኛለን። እነዚህን ሁሉ እንፃፍ ብንል $27*3*7*2 = 1134$ ምልክቶች ያስፈልጉናል። እርግጥ ብዙ ተደጋጋሚ ድምፆች ስላሉ የምልክቶቹ ቁጥር ይኸን ያህል ላይበዛ ይችላል። ለምሳሌ «ዱ^ደ» ስንልና «ዱ^ዊ» ስንል የምናወጣውን ድምፅ መለየት ያስቸግረናል። እዲያም ሆኖ አዲስ ምልክት የሚያስፈልጋቸው ድምፆች እጅግ ብዙ ናቸው።

ይህን ሀሳብ መንግሥቱ ለማም ጠቅሰውታል።²⁰

በሁለት ቀለም ተፅፈው በአንድ ፊደል ድምፅ የሚነበቡ ቀለማት አሉ። ለምሳሌ - «ሲያ» «ሊያ» «ቢያ» ... እነዚህን የመሳሰሉት እንደ «ሷ» «ሚ» «ረ» ... ያሉ ስለሆኑ በስንኝ ስርአት እንደ አንድ ፊደል ነው እንጂ ስለሁለት ቀለም አይቆጠሩም።

እንደ ሳድስ የሚገደፉ ካእቦችም አሉ። ለምሳሌ፡ እበላለሁ = እበላለሁ «ሁ» እንደሳድስ ሁሉ ይገደፋል። መንግሥቱ ለማ፡ «ካእብ በቃል መጨረሻ ሲውል ድምፁ ከካእብ ይልቅ ወደ ሳድስ ያደላል»²¹ ይላሉ።

ተስማሞዎቻችንን ለማጠቃለል የሚከተለውን ምሳሌ እንመልከት።

ሀቻ፡ና ቅዳሜ፡ በክረምት ሠራት፤
የጣሊኦ ተወላጅ፤ ቼሊ የሚሉት።²²

የመጀመሪያው ስንኝ (ስንኝንና ሀረግን በደንቡ በሁዋላ እንደነግጋለን) ሁለት ሀረግ አለው። እያንዳንዱም ሀረግ 6፣ 6 ቀለሞችን ይዘዋል። ከመጀመሪያው ስንኝ ሁለቱ «ም»ዎች ሲገደፉ፤ «ወ» ግን ተናብዋል።²³ የስንኝ የመጨረሻው ሆሄ «ት» «ትእ» የሚል ድምፅ ስላለው እንደ ቀለም ተቆጥርዋል። የዚህንም ስንኝ ጠባይ ወይም ባህሪ ለመግለፅ መደቡ (6,6) ነው እንላለን። ሁለተኛው ስንኝ ውስጥም፡ «ን» እና «ጅ» ሲገደፉ «ያ» ግን በ «ሊ» ተናብዋል። የመጨረሻው ሆሄ «ት» ደግሞ እንደ መጀመሪያው ስንኝ ሁሉ «እ»ን ስለሚያስከትል ቀለም ነው። መደቡም (6,6) ነው።

፪ ባህሪ

ግጥም ምንድን ነው?

ይህንን ጥያቄ ብዙዎቹ ፀሀፊዎች አልነኩትም። «..... ስነ ግጥም ብርሀንና ሙቀት የሚያፈልቅ በየጊዜው የሚንባባጥ ቁዋንቁዋ ነው።»²⁴ ይላሉ ዘሪሁን አስፋው፤ Perrine Laurenceን ሲጠቅሱ። እንዲህ አይነቱ አገላለፅ በስሜት የተዋጠ ስለሆነ ሲሰሙት ደስ ይል ይሆናል እንጂ የግጥምን ምንነት አይነግረንም። ጥናታቸውን ካነበብኩት ፀሀፊዎች ውስጥ የግጥምን ምንነት በግልፅ ሊያስረዱን የሞከሩት ዓለማየሁ ሞገስ ብቻ ናቸው፤ እንዲህ ብለው፤ «ማንኛውም ዝርዝር ቤት እየመታ በስንኝ ተሳክቶ ሲነገር ግጥም ይባላል።»²⁵

«ግጥም የስነ ፅሁፍ አካል ነው፤ ስነ ፅሁፍም የእውነትና የውበት ቅልቅል ነው።» ከሚለው ተነስተን ወደግጥም መዝለሉ ለዚህ ፅሁፍ በቂ ሊሆን ይችላል። ሆኖም «ውበትና እውነትስ ምንድን ናቸው?» የሚለውን ጥያቄ መዝለሉ አስፈላጊ መስሎ ስላልታየኝ ከዚያ ልጀምር።

ባለንበት አለም፤ ምናልባትም ባለንበት ሁለንታ ያሉ ነገሮች ሁሉ በሁለት ይከፈላሉ፤ እውነትና ውበት ተብለው። እውነት ተደጋግሞ በተጠበቀው ሁኔታ የሚከሰት አካል ወይም ድርጊት ሲሆን ውበት ግን በተለያዩ ጊዜ፤ በተለያዩ ቦታ እንዲሁም ለተለያዩ ግለሰቦች የተለያዩ ትርጉም የመስጠት ባህሪ ነው።

ሁለት ተመልካቾች ሁለት መግኒጦች ሲጠጋጉ ቢያዩ፤ የሚያስቡት ብዙም አይለያይም። ሁለቱ መግኒጦች ወይ ይሳሳባሉ አለዚያም ይገፈታታራሉ። ይህ የመግኒጦች ስነፍጥረታዊ ባህሪ ነውና መግኒጥ አይቶ የሚያውቅ ሁሉ ሳያስበው አያልፍም። በሌላ በኩል ደግሞ የመግኒጦቹ መሳሳብ

ፍቅርን መገፈታተር ደግሞ ጠብን የሚያመለክት ምስጢር ሆኖ የሚታያቸው አይጠፉም። ይህ ግን ሁሉ የሚጠበቅና ተደጋግሞ የሚከሰት ክትለት (effect) አይደለም። ከተመልካቹ ስሜት የሚገነፍል እይታ ነውና ባህሪው ከውበት ይመደባል።

እንግዲህ ሰአሊዎች ጥቁርና ነጭ ቀለሞችን በመደባለቅ በሚሊዮን የሚቆጠሩ የግራጫ አይነቶች መፍጠር እንደሚችሉ ሁሉ፤ ውበትንና እውነትን በመደባለቅ ስፍር ቁጥር የሌላቸውን ክስተቶች ማጥናት እንችላለን። ድብልቅ ነገሮች እውነትን ሲጠጉ ስነ ፍጥረት፤ ውበትን ሲጠጉ ደግሞ ኪነ ጥበብ ይሆናሉ።

ወደ ኪነት እንመለስና፤ ኪነ ጥበብ መሰረታዊ ጠባዩ ውበት ነው። ይህንንም የሙዚቃን፣ የጭፈራን፣ የሰእልን ወዘተ. . . ባህሪዎች በመመርመር ልንረዳ እንችላለን። ከነዚህ የውበት ፍጥረቶች አንዱ ስነ ፅሁፍ እንደሆነ ይታመናል። ሆኖም እንደሙዚቃ እውነትን ሳይዝል መንሰራፋት አይችልም። ለዚህ ነው፤ ስነ ፅሁፍ የእውነትና የውበት ቅልቅል ነው ያልነው።

ንፁህ ውበት የሆነ ግጥም ለመፃፍ የሞከሩ አሉ። ሙከራቸው ሊደነቅ ቢገባውም የተሳካላቸው አይመስለኝም። የሰለሞን ዴሬሳ ግጥሞች፤ በተለይም ልጅነት የሚለው መፅሀፋቸው ውስጥ ያሉት፤ በመልእክት ያልተበከሉ ግጥሞች ለመፃፍ የተደረጉ ሙከራዎች ሳይሆኑ አይቀሩም። ልጅነት በእጄ ስለሌለ በፋንታው ከዘበት እልፈቴ የተወሰደ ግጥም እንመልከት።²⁶

ም
አይደለም፤
ይደለም፤
ደለህም፤
ለሽም፤
እሽክም፤
ሽክም፤
እም፤
ም።

ይህን ግጥም፤ ሁለት ሰዎች ቢያነቡ፤ ሁለቱም «አይደለም ይደለም»ን ሲያነቡ ስለጭቅጭቅ፤ «እሽክም»ን ሲያዩ ስለ እስክስታ፤ «እም፤ ም» ኃ ሲደርሱ ደግሞ ምናልባት ስለ ዝምታ ያስቡ ይሆናል። ቁም ነገሩ፤ ግጥም ከዚህ ላይ በተመለከትነው መልኩ እንኩዋን የሚያስተላልፈው እውነት (መልእክት) መኖሩ ነው። ግጥም ንፁህ ውበት አይደለም።

ወደመጀመሪያው ጥያቄ እንመለስ፤ ግጥም ምንድን ነው? የተፃፈ ነገር ሁሉ ግጥም አይደለም። ታዲያ ግጥምን ግጥም የሚያደርገው ምንድን ነው? ብለን እንደገና እንጠይቅ። ተሾመ ይመር አበባው ፅሁፋቸውን ሲያጠቃልሉ እንዲህ ይላሉ።²⁷

ግጥም ተመጥኖ የሚያልቀው፤ ምቹ የሚስተካከለውና ዜማው የሚዋቀረው በሀረግ ውስጥ ስለሆነ ለአይነት መንቀሻነት መወሰድ ያለበት መስፈርት የሰንኛ ስልት ሳይሆን የሀረጉ ስልት ነው።

በሌላ አነጋገር፣ ግጥምን ግጥም ያደረገው ሀረግ ነው እንጂ ስንኙ አይደለም ማለታቸው ነው። ይህ አስተሳሰብ ትክክል አይመስለኝም። ግጥም፣ ተመጥኖ አለቀ፣ ምቱ ተስተካከለ ከማለታችን በፊት፣ ግጥም ምንድነው? ለምንድነው የተፃፈ ነገር ስናይ አንዱን ግጥም ሌላውን ስድ የምንለው? ብለን መጠየቅ ይኖርብናል።

«ንጉሱ የተመረቁበት ክፍል ቤት ሲመታ ስላየሁት እንደግጥም አፃፃፍ ቢፃፍ የተሻለ መሰለኝ።»²⁸ ይላሉ፤ ጌታቸው ኃይሌ፣ አፄ ዘርአ ያእቆብ የተመረቁበትን አንድ ፅሁፍ ሲያብራሩ። የሁላችንም እምነት ይኸው ይመስለኛል። ቤት መምታት የግጥም ዋና ጠባይ ነው። ከላይ እንደተመለከትነው ዓለማየሁ ሞገስም ይህንኑ ነው ያሉት።

እስቲ የሚከተለውን የጸጋየ ገብረ መድኅንን ግጥም እንመልከት።²⁹

በውጣ ውረድ በጠበል፣ ባሳር ወዜ ቢገረጣ፣ (8,8)

ልክፍት^ዋ እንደሁ አልለቀቀኝ፣ መሸ ደሞ አምባ ልውጣ። (9,8)

ስንኝ 1፣ 2 ሀረግ እና በየሀረጉ 8 ቀለሞች አሉት። ስንኝ 2፣ 2 ሀረግ ሲኖረው፣ የመጀመሪያው ሀረግ 9 ሁለተኛው ደግሞ 8 ቀለሞች አሉት። መቼም፣ እነዚህ ሁለት ስንኞች ግጥም መሆናቸውን አንጠራጠርም። ስናነባቸው እናዜማቸዋለን። ሊዜሙ መቻላቸው ይሆን ግጥም ያስኛቸው? ስንኞቹ በ«ጣ» ያልቃሉ (ቤት ይመታሉ)። ቤት መምታታቸው ይሆን ግጥም ያደረጋቸው? ስናነባቸው የተለየ ስሜት ይሰማናል። በደፈናው ደስ ይሉናል። ውብ ናቸው ብለንም እናውጃለን። ውብነታቸው የሚወስነው እንዴት ነው? ወሳኙስ ማነው?

ከላይ የተጠቀሰውን ግጥም አዲስ እንደሚፃፍ ግጥም አድርገን እንመልከተው።

«በውጣ ውረድ በጠበል» ብለን ፃፍን። ስምንት ቀለም ያለው ሀረግ ነው። ግጥም ግን አይደለም።

ቀጥለን፡

«በውጣ ውረድ በጠበል፣ ባሳር ወዜ ቢገረጣ» እንበል።

ስምንት፣ ስምንት ቀለሞች ያሉዋቸው ሁለት ሀረጎች አገኘን። በዜማም ልናነባቸው እንችላለን። አሁንም ግን ግጥም አይደለም። ከዚህ የምንረዳው፣ ሀረግም ሆነ ቀለም የማንኛውም ፅሁፍ ባህሪ እንጂ ለግጥም ብቻ የተሰጠ አለመሆኑን ነው። ስለዚህ የግጥም ምንነት በግጥሙ ሀረግ ውስጥ ባሉ ቀለሞች ብቻ አይደነገግም።

እንቀጥል፡

«በውጣ ውረድ በጠበል፣ ባሳር ወዜ ቢገረጣ፣ ልክፍት^ዋ እንደሁ አልለቀቀኝ፣»

አሁንም ግጥም አይደለም።

«በውጣ ውረድ በጠበል፣ ባሳር ወዜ ቢገረጣ፣ ልክፍት^ዋ እንደሁ አልለቀቀኝ፣ መሸ ደሞ አምባ ልውጣ።»

አሁን ግጥም ሆነ። ምክንያቱም፡ ሁለተኛው ሀረግና አራተኛው ሀረግ ያለቁበት ድምፅ ቤት ሲመታ አግኝተነዋል። «ጣ» የሚለውንም ድምፅ የግጥሙ ቤት መምቻ ነው እንላለን። ቤት መምታት የተደነገገው አራቱን ሀረጎች ባንድነት «ግጥም» መሆናቸውን ከተቀበልን በሁዋላ ነው። ስለዚህ ቤት መምታት የግጥም ባህሪ ነው።

እንደ ስድ የፃፍነውን፡ ግጥም ነው ያልነው፤ እኛም እንደ ጌታቸው ኃይሌ ሁሉ ቤት ሲመታ ስላገኘነው ነው። ከዚያም እስከመጀመሪያው ቤት መምቻ ድረስ ያሉትን ሁለት ሀረጎች ስንኝ የሚል ስም እንሰጣቸዋለን። እስከ ሁለተኛው ቤት መምቻ ድረስ ያሉትን ሁለት ሀረጎችም እንዲሁ ስንኝ መሆናቸውን እንገነዘባለን።

ስንኝም የአራቱ ሀረጎች ግጥምነት ከታወቀ በሁዋላ የመጣ ድንጋጌ ነውና የግጥም ባህሪ ነው። እንዲያውም ሊለካ የሚችል የመጀመሪያው የግጥም ባህሪ ስንኝ ነው። ስለዚህ «ግጥምን ግጥም ያደረገው ስንኝ ነው።» የሚል ድምዳሜ ላይ እንደርሳለን። ይህ ድንጋጌ ከመንግሥቱ ለማ ድንጋጌ ጋር ይጣጣማል።

ዋናው ነገር ግን የግጥም አይነት የሚታወቅበት መሰረታዊ መለዎው የስንኝ ስልት እንጂ የዘፈኑ ዜማ አለመሆኑን መረዳታችን ነው።³⁰

የዘፈኑ ጉዳይ እንከዋን ትንሽ አከራካሪ ነው። ብቻ በዚህ ጥናት እዚያ ውስጥ መግባት አልፈልግም። ሆኖም ነገሩ ተንጠልጥሎ እንዳይቀር፤ የወል በመባል የሚታወቀው (6,6) ግጥም፤ በትዝታ ዜማ ሁሌም ሊዘፈን እንደሚችል አስተውሎ። እርግጥ አንድ ግጥም በተለያዩ ዜማዎች ሊዘፈን ይችላል። ነገር ግን፤ በአንድ ዜማ ሊዘፈን የሚችለው የግጥም አይነት አንድ ብቻ ነው። ስለዚህ ዘፈንና የግጥም አይነት ይዛመዳሉ።

ቤት መምታት የግጥም ዋናው ባህሪ መሆኑ አያጠራጥርም። ይህም ባህሪ በስንኝ ድንጋጌ ውስጥ ይጠቃለላልና ወደዚያው እናምራ።

ስንኝ ጎረቤቱ ካለ ስንኝ ጋር ቤት የሚመታ የሀረግ ስብስብ ነው።

ከዚህ ድንጋጌ አራት አስፈላጊ ነጥቦች እንማራለን።

- ፩ኛ ስንኝ የሀረግ ስብስብ መሆኑን፤
- ፪ኛ ስንኝ ጎረቤት እንደሚያስፈልገው፤
- ፫ኛ ጎረቤቱም የሀረግ ስብስብ እንደሆነ፤
- ፬ኛ ሁለቱ ጎረቤታቸው እርስ በርሳቸው ቤት መምታት እንዳለባቸው።

አንድን ነገር ራሱን በራሱ መደንገግ ለኪነ ጥበብ ሰዎች ያልተለመደ አሰራር ይሆናል። በሂሳብ አለም ውስጥ ግን የተለመደ ነው። ከላይ እንደተመለከትነው የሀረጎች መሰብሰብ ስንኝን አይፈጥርም። ስንኝም ብቻውን አይቆምም፤ ጎረቤቱ ካለ ሌላ ስንኝ ጋር ቤት መምታት አለበት።

እንግዲህ ብዙም ሳንርቅ **ግጥም ቢያንስ ሁለት አባላት ያሉት የስንኞች ስብስብ ነው፤** ብለን የተነሳንበትን ጥያቄ መመለስ እንችላለን።

ከጀመርነው አይቀር፤ ቤት ፡ አረፍተ ስንኝ እና ጎረቤት ስንኝ የሚባሉ ሀሳቦችን እንደንግግና ወደ ሌላ ጉዳይ እንሸጋገር።

ዓለማየሁ ሞገስ፡ «በስንኝ መጨረሻ የሚገኘው ቃል መድረሻ ሆኖ ቤት ይባላል»³¹ ይላሉ። መንግሥቱ ለማድረግ ቤትና ስንኝን አንድ ያደርጉዋቸዋል።³² ቤት መምቻ ካለ የሚመታ ቤትም አለና ቤትና መምቻቸው ዓለማየሁ ሞገስ እንዳሉት አንድ ሊሆኑ አይችሉም። አንድ ስንኝ ደግሞ ብቻውን ቤት እንደማይመታ ተመልክተናል። የመንግሥቱ ለማድረግ ድንጋጌ ለእውነቱ የቀረበ ቢሆንም፤ ቤት ለመምታት ቢያንስ ሁለት ስንኞች ያስፈልጋሉና ያንንም መቀበሉ ያዳግታል። ስለዚህ ቤትን እንደንግግ።

ቤት፡ መጠናቸው ከአንድ አረፍተ ስንኝ እስካልበለጠ ድረስ ቤት መምቻቸው አንድ የሆነ ስንኞች ስብስብ ነው። ዓለማየሁ ሞገስ «አርኬ» ያሉትን ይመስላል። መዝገበ ቃላቱ ለአርኬ የሚሰጠው ትርጉሞሄ ግን፡ የተቀራረበ ቢመስልም ልዩ ነው።³³

አረፍተ ስንኝ በአንድ አራት ነጥብ (የአራት ነጥብ እኩያዎች ? ! ..) የሚደመደሙ ስንኞች ስብስብ ነው።³⁴

ጎረቤት ስንኝ የአረፍተ ስንኝን ድንበር ሳያቁዋርጥ እንዲሁም በመሀሉ ሌላ ስንኝ ሳይሰጥ ከአንድ ስንኝ አጠገብ የሚገኝ ሁለተኛ ስንኝ ማለት ነው።

የአረፍተ ስንኝን ድንበር ተሻግረን ቤት እንመታለን የሚሉ ፀሀፊዎች አሉ። ግን እስካሁን ያየሁዋቸው ሙከራዎች ይህንን ህግ አያፈርሱም። ስለዚህ በዚህ ጥናት ውስጥ አንድ ቤት የአረፍተ ስንኝን ድንበር አይሻገርም በሚለው ህግ እንፀናለን። የምንመለከተውም የአረፍተ ስንኝን ጠባይ ነው። ከአንድ አረፍተ ስንኝ በላይ መሄድ አስፈላጊ አይደለም፤ በአንድ ግጥም ውስጥ እንኩዋን ሁለት አረፍተ ስንኞች ምድባቸው ሊለያይ ይችላልና።

ቤት ስለመምታት

ቤት መምታት በሶስት ይከፈላል።

- ሀ. ለአይን (ለጆሮ ቤት የሚመቱም የማይመቱም አሉ)፤ ቤት መምቻቸው አንድ ሆኖ የሆኑ ቤቶች ለአይን ቤት ይመታሉ እንላለን። አብዛኛው የአማርኛ ግጥም ለአይን ቤት ይመታል። አሁንም እኩዋን ብዙዎቹ ፀሀፊዎች ለአይን ቤት የሚመቱ ግጥሞችን ነው የሚፅፉት።

አባቱን ገሎ፤ ላማቹ ይነጭ፤
አማቱን ጋርዶ፤ እናቱን ያስፈጭ።³⁵

- ለ. ለጆሮ፤ የቤት መምቻው ሆኖች አንድ አናባቢ ሲኖራቸው፤ ለጆሮ ቤት መቱ እንላለን። ያሁን ገጣሚዎች ይህን ዘዴ መጠቀም ጀምረዋል። እንዲህ አይነቱ አገጣጠም፤ ባንድ ሆኖ የሚያልቁ ቃላት ሲፈልጉ ከመዋል ያድናል።

ያንቺ ባርያ፣ ያንቺ ሎሌ፣
ሁሉን ጨራሽ፣ አረመኔ።³⁶

መ. **ለልብ፤** እንዲህ አይነቱን ግጥሞች በቤት መምቻቸው መደንገግ አይቻልም። ላንዱ ልብ የገጠመ፣ ለሌላው አይገጥምም፤ ላንዱ ልብ ውብ የሆነ ለሌላው ውብ አይሆንም፤ ውበት ያንባቢው ልብ የሚወስነው ጉዳይ ነውና።

ኧረ ለመሆኑ፣
ደርሶሻል «እንባየ»? የሰባ ስድስቱ?
ደርሶሻል መልእክቱ፤
ላንቺና ለኮረም፣ ያለቀስኩበቱ?
ባይደርስም ግድ የለ።³⁷

የመጨረሻው ስንኝ ከጎረቤቱ ጋር ለአይንም ለጆሮም አይገጥምም። የናንተን ልብ እንጃ፣ ለኔ ልብ ግን ይገጥማል።

ለአይን ቤት የሚመቱ ግጥሞች ለጆሮ ወይም ለልብ ቤት አይመቱም ማለት አይደለም። የዘመናዊነት ጉዳይ ነው። ለአይን ቤት መምታት በጣም የቆየ ስልት ሲሆን፣ የዘመኑ ዘዴ ደግሞ ለጆሮ ቤት መምታት ነው። አሁን ደግሞ ለልብ ብቻ የሚገጥሙ ቤቶች መታየት ጀምረዋል። የወደፊቱንም ሳስብ አዝግሞቱ ወደዚያው ይመስለኛል። ይህም ሆኖ፣ ለጆሮ የማይገጥሙ ሀረጎችን ደርድሮ የአማርኛ ግጥም ነው ማለት የሚቻል አይመስለኝም። እስካሁን ባየሁዋቸው ግጥሞች ውስጥ፣ ለልብ ብቻ የሚገጥሙ ስንኞች ከሁለት በልጠው ሲጎረብቱ አላየሁዋቸውም።

፫ ምደባ

ምደባ ምን ማለት ነው?

ምደባ፣ ግጥሞችን የተወሰነ መስፈርት በመከተል በአይነት በአይነታቸው መከፋፈል ማለት ነው። ክፍላቸው ሲታወቅም፣ ግጥሞቹ ወይም ስንኞቹ ተመደቡ ይባላል።

ባጠቃላይ ምደባ የሚከተሉትን ሶስት ደረጃዎች ያጠቃልላል።

፩. መጀመሪያ ልንመድበው የፈለገውን ስንኝ ወይም አረፍተ ስንኝ እንመርጣለን።

፪. እያንዳንዱን ስንኝ ስንት ሀረግ እንዳለው እና እያንዳንዱም ሀረግ ስንት ቀለም እንዳለው እንመዘግባለን ወይም ስንኙን እንመድበዋለን። (ከቀለም የተለየ መስፈርት ሊሆንም ይችላል። ለምሳሌ፡ ጊዜ ወይም ምት ሌላ መስፈርት ነው።)

፫. ተከታታይ ስንኞች ተመሳሳይ መደብ ካላቸው አንዱን ብቻ ወስደን ሌሎቹን እንገድፋቸዋለን ወይም አረፍተ ስንኙን እንመድበዋለን።

ምሳሌ፡³⁸

	ሀረግ ፩	ሀረግ ፪	መደብ	ተወካይ መደብ
ሰንኝ ፩፡	እንደየሩሳሌም፡	እንደኢየሱስ (እንደኢየሱስም) ፅዮን፡	(6,6)	(6,6)
ሰንኝ ፪፡	ተሳልሜው ልምጣ፡	አይንና ጥርስ፡	(6,6)	

ስለዚህ ይህ አረፍተ ሰንኝ መደቡ (6,6) ነው እንላለን፡፡ አብዛኛዎቹ ባህላዊ ግጥሞች መደባቸው ይኸው ነው፡፡ እንዲህ አይነቶቹ ግጥሞች በትዝታ ሊዘሙ እንደሚችሉም አስቀድመን አውስተናል፡፡

ሌላ ምሳሌ እንመልከት፡፡³⁹

	ሀረግ ፩	ሀረግ ፪	መደብ	ተወካይ መደብ
ሰንኝ ፩፡	ሀይለኛ እየሄደ፡	ያስገብራል የትም፡	(6,6)	(6,6)
ሰንኝ ፪፡	መሬት የሁሉም ነቶ፡	ባለቤት የላትም፡፡	(6,6)	

ይህም እንደትዝታ ሁሉ መደቡ (6,6) ነው፡፡ እንዲያውም የከበደ ሚካኤል ግጥሞች ባብዛኛው (6,6) ናቸው፡፡ መንግሥቱ ለማም ሆኑ ዓለማየሁ ሞገስ (6,6)ን የወል ግጥም ይሉታል፡፡ ለዚህም ነው በወል ግጥም፡ ሀረግ የሰንኝ እኩሌታ ነው የሚሉት፡፡ ነገር ግን የአንድ ግጥም ሀረጎች ስድስት፡ ስድስት ቀለም ስላላቸው፡ የወል ሀረጎች ናቸው ሊባል ይችላል ይሆናል፡፡ ግጥሙን ግን የወል ግጥም ልንለው አንችልም፡፡ ምክንያቱም የግጥም መደብ የሚወሰነው በሰንኞቹ ባህሪ ላይ ነው እንጂ በሀረጎቹ ጠባይ ላይ አይደለም፡፡ አለዚህ መደቡ (6,6,6) የሆነን ግጥም ወይም ሰንኝ የወል ልንለው ነው፡፡ (6,6,6) ከ(6,6) የተለየ ግጥም ነው፡፡ እንደትዝታ ላዚምህ ቢሉት አይዘምም፡፡ ለምሳሌ ያህል የከበደ ሚካኤልን እሮሮ እንደሚከተለው ብንለው፡፡ ሀረጎቹ ባለስድስት ቀለም ቢሆኑም ከባህላዊ ግጥሞቻችን የተለየ እንደሆነ እንገነዘባለን፡፡

	ሀረግ ፩	ሀረግ ፪	ሀረግ ፫	መደብ	ተወካይ መደብ
ሰንኝ ፩፡	ሀይለኛ እየሄደ፡	አሜን እያሰኘ፡	ያስገብራል የትም፡	(6,6,6)	(6,6,6)
ሰንኝ ፪፡	መሬት የሁሉም ነቶ፡	አቆጭኝ የሚተኛ፡	ባለቤት የላትም፡፡	(6,6,6)	

ሌሎች ፀሀፊዎች፡ በተለይም መንግሥቱ ለማና፡ ተሾመ ይመር አበባው የመደቡ መብዛት በጣም ያስጨነቃቸው ይመስላል፡፡ ምናልባትም የወል፡ ሰንጎ መገን፡ ቡሄ በሉ ወዘተ ... እያሉ ስም ሊሰጥባቸው ስለፈለጉ ይሆናል፡፡ እርግጥ ስም መስጠት ከፈለግን በሺ የሚቆጠሩ ስሞች ማስታወስ አይቻልምና ቁጥሩን ለማሳነስ መሞከራቸው ተገቢ ነው፡፡ እኛ ግን መደቡን የምንወስነው በምሪቱ ነውና ስም የማስታወስ ችግር የለብንም፡፡ እጅግ ባህላዊ የሆኑትን ጥቂት መደቦች በስማቸው ብንጠራቸውም ለታሪክ እንጂ ስማቸው አስፈልጎን አይደለም፡፡ ለምሳሌ (6,6) በማለት ፋንታ የወል ሰንኝ ወይም የወል ግጥም እንላለን፡፡

ስለምሪት፡ የሂሳብ ወይም የፊዚካ ሰዎች አቅጣጫና (direction) ልክታ (magnitude) ያለውን ምጥን (quantity) ምሪት ወይም ምረታ ይሉታል፡፡ የአንድን ክዋኔ ጠባይ ለመግለፅ 3 አቅጣጫና 3 ልክታ የሚያስፈልገው ከሆነ፡ ምሪቱ 3 ቅጥ (dimension) አለው ወይም ባለስስት ቅጥ ምሪት ነው ይላሉ፡፡ እንግዲህ የከበደ ሚካኤል ግጥሞች ባብዛኛው ባለ 2 ቅጥ ምሪቶች ናቸው፡፡ የፈርጆቻቸውም (components) ልክታ እንዲሁ ባብዛኛው 6 ነው፡፡ ስለዚህ የከበደ ሚካኤል ስልት፡ በግጥም ህዋ ወይም በግጥም ዋደሮ (frame of reference, coordinate system) ውስጥ

አንድ ቦታ ላይ የተቀመጠ የማይነቃነቅ ነጥብ ነው። መጥፎ ነው ማለቱ አይደለም፤ ስልታቸውን መግለጻቸው እንጂ። የኪነ ጥበብ ውበት በያንዳንዱ ተመልካች ልብ ውስጥ የሚወሰን እንጂ እንዲህ በህግ የሚደነገግ ጉዳይ አይደለም።

እንዲህ አይነቱ አመዳደብ፣ በተለይ ለወጣት ገጣሚዎች ይጠቅማል፤ በግጥም ህዋ ውስጥ የራሳቸውን መደብ ለማግኘት ይረዳቸዋል። ለምሳሌ፡ (6,5,4,3) የሆነ ግጥም ባማርኛ ላይኖር ይችላል። ገጣሚው እንዲህ አይነት ግጥም መፃፍ ከቻለና ሲያነበው ደግሞ ከጣመው የራሱን መደብ አገኘ ማለት ነው። እርግጥ እንደ ከበደ ሚካኤል ዘመን አንድ ወጥ የሆነ አረፍተ ስንኝ የሚፃፍበት ዘመን ያለፈ ይመስለኛል። ያሁኖቹ ፀሀፊዎች መንግሥቱ ለማ እንዳሉት የስንኞቹን መደቦች እያደባለቁ የሚፅፉ ናቸው።⁴⁰ ስለዚህ የምንመድበው ስንኝን ብቻ ሳይሆን አረፍተ ስንኝን ጭምር መሆን ይገባዋል።

ለምሳሌ፡ የሚከተለውን አረፍተ ስንኝ እንመልከት።⁴¹

ሙዳ ስጋዬ፤ ወደቆብኝ፤ (5,3)

መሬጁ፤

አፈር አንስቶብኝ፤ (2,6)

እጎዬ በላጤ፤ አሸዋጤ፤ (4,3)

እጎዬ ተወጤ፤ ስጋጤ። (4,2)

ይህም ባለ 2 ቅጥ ምሪት ነው። ስንኞቹ ግን ባንድ ነጥብ የተወሰኑ አይደሉም። የነጥቦቹም ፈርጆች እንኩዋንስ በአንድ ወጥ 6 ሊሆኑ ቀርቶ በየሰንኙ እንኩዋን እኩል አይደሉም። ዘራሁን አስፋው እንዲህ አይነቱን ግጥም ምቹ አልጠበቀምና ለጆሮ ይቀፋል ይሉታል።⁴² ለኔ ልብ ግን፤ ይህ «የሕይወት እንቅስቃሴ» የተሰኘ የሰይፉ መታፈሪያ ፍሬው ግጥም ውብ ነው።

የጭብጥ እይታ ስብስብ (data base) ስለማዘጋጀት

ማንኛውንም ጥናት በመቀምር ለማካሄድ በጥንቃቄ ተለቅመው የተመዘገቡ እይታዎች ያስፈልጋሉ። እንዲህ አይነቱ ስብስብ፣ የጭብጥ እይታ ስብስብ ይባላል። ለዚህ ጥናት የተጠቀምኩበትን ስብስብ አባሪ አድርጌያለሁ። የሰበሰብኩዋቸውም ተለዋዋጮች (variables) የሚከተሉት ናቸው።

፩. የግጥሙ ቁጥር። አንዱ ከሌላው ግጥም የሚለይበት ማለት ነው።

፪. የስንኝ ቁጥር። አንዱ ግጥም ብዙ ስንኞች ስለሚኖሩት አንዱን ካንዱ ለመለየት።

፫. አረፍተ ስንኝ። ግጥሙ ራሱ።

፬. ደራሲው፣ ርእሱ።

፭. ቤት። አንዱ አረፍተ ስንኝ ከአንድ በላይ ቤት ሊኖረው ስለሚችል።

፮. ቤት መምቻው ሆኔ።

፯. ቤት መምቻው ቀለም ነው ወይስ አይደለም (1=ነው 0=አይደለም)

፰. የስንኝ መደብ።

፱. ተወካይ መደብ። ተከታታይ ስንኞች መደባቸው አንድ ከሆነ አንዱ ብቻ ተይዞ ሌሎቹ ይገደፋሉ።

ሀ. ሌላውም ተለዋዋጮች አልተጠቀምኩባቸውም። ሊለኩ የሚችሉትን እይታዎች መመዝገቡ ግን

ለወደፊቱ ጠቃሚ ነው። ለምሳሌ ከበደ ሚካኤል የሚፅፉት ግጥም መደቡ (6,6) ነው ብለናል። በዘመናችንም (6,6) ግጥም የሚፅፉ አሉ። ሆኖም ከድሮዎቹ ገጣሚዎች ጋር የሚለዩበት ተለዋዋጭ አለ። ይሄውም ቤት መምቻው ነው። የከበደ ሚካኤል ቤት ለአይን ሲገጥም የፈቃደ አዘዘ ግን ለአይን አይገጥምም።

ጥሩ ካር ይዛችሁ፤ በከጌቱ ስታኮሩ፤	(6,6)	ሩ
ወይ አትሰሩበኝ፤ ወይ ሰው አታሰሩ። ⁴³	(6,6)	ሩ
ምን ይሁን ብለሽ ነው፤ የቀረሽው ታዲያ፤	(6,6)	ዲያ
ንገራኝ «ገነቴ»፤ ሲኢኦ ነው ዝምታ። ⁴⁴	(6,6)	ታ

ስለዚህ በምድብ ውስጥ ንኡስ ምድብ ለማግኘት የሚሹ ተማሪዎች፣ ተጨማሪ ተለዋዋጭ መሰብሰቡ ይጠቅማቸዋል።

የስንኝና የአረፍተ ስንኝ አመራረጥ

ጭብጥ እይታ ለማሰባሰብ፣ ከባዱ ስራ ይሄ ነው። አረፍተ ስንኝ፣ በአራት ነጥብ ወይም በእኩያዎቹ የሚደመደም የስንኞች ስብስብ ነው ብለናል። አረፍተ ነገር ሲያልቅ በግልፅ ያስታውቃል። አረፍተ ስንኝ ግን እንደዚያ የጠራ መደምደሚያ የለውም። በዚህም ምክንያት የደራሲውን አራት ነጥብ ለማክበር ያስቸግራል።

ለምሳሌ፡

የፀሀዩ ንዳድ፣ ያጠቃት በብዙ፤
ጠውልኝ የሚታይ፣ የቅጠልዋ ወዙ።

ብለው አራት ነጥብ ያስቀምጣሉ፤ ከበደ ሚካኤል። ያላለቀ አረፍተ ስንኝ ነውና አራት ነጥብ መኖር የለበትም።

አንዲት ፅጌረዳ፣ ቃልዋን አስተዛዝና፤
እንዲህ ተናገረች፣ ለሰማይ ደመና።⁴⁵

እነዚህ ሁለት ስንኞች ከተጨመሩ በሁዋላ ያለው አራት ነጥብ ግን ትክክል ነው። ስለዚህ የመጀመሪያውን አራት ነጥብ በነጠላ ወይም በድርብ ሰረዝ ተክተን አራቱን ስንኞች አንድ አረፍተ ስንኝ እንላቸዋለን። ብዙውን ጊዜ ግን፣ አረፍተ ስንኝ እንዲህ በቀላሉ አይታወቅም። ምናልባት ወደ ስድ ንባብ እየቀየሩ አረፍተ ነገር ይሆን ወይም አይሆን እንደሆነ መመልከቱ ሳይረዳ አይቀርም።

ስንኝን መወሰንም እንዲሁ ያስቸግራል። አንዳንድ ፀሀፊዎች በቤት ውስጥ ቤት ያበጃሉ፣ ከሌሎች ግጥም ይጠቅሳሉ፣ አዝማችም ያስገቡበታል። አንዳንዱን ስንኝ ሁለት ወይም ሶስት መስመር ላይ ይፅፋታል። አንዱን ስንኝ ሶስት መስመር ላይ የሚፅፉት ግን፣ ቦታ ጠብቀው ወይም አነባበቡን

ለማሳየት እንጅ ስንኙን መወሰናቸው አይመስለኝም።

የሚከተለውን «መልስ የሌለው ዋይታ»⁴⁶ የተሰኘ የሰይፉ መታፈሪያ ፍሬውን ግጥም በምሳሌነት እናጥናው። ግጥሙን የመረጥኩት እስካሁን የተነጋገርንባቸውን ነጥቦች አጉልቶ ስለሚያሳይ ብቻ ሳይሆን፤ ለኔ፤ እጅግ ውብ ከምላቸው የአማርኛ ግጥሞች አንዱ ስለሆነም ነው።

ስል ደጅ ደጁን፤
ስል ደጅ ደጁን፤
የናትና የልጁን፤
የሩቅ ጥሪ፤ ኡኡታ፤
የተቀላቀለው፤ ዋይታ፤
ረዥም! ረዥም! ዋይታ፤
እስከ መቃብሩ ማዶ፤
ሄዶ፤ ሄዶ፤
የሙት አንጀት የሚያምታታ፤
 ስምቼ፤
ያባትየውን አፈር መልበስ፤
አፈር እሱ ወዳፈር መመለስ፤
 ገምቼ፤
ታዲያ ምን ልሁነው?

እንደ እናትና ልጁ፤
በእንባ እንፋሎት የሚፋጁ፤
ኡኡ አልለው።።
አልጣራው።።

ኡኡ ብለው፤
ብጣራው፤
ምን ይላል ሰው?

ስለዚህ ነው፤
ባንዳች እህሀታ፤
የወዳጅነት ትዝታ፤
እያልኩኝ ደጅ ደጁን፤
ያዳመጥኩኝ ያን ጥሪ፤
 ኡኡታ
የተቀላቀለው ዋይታ።።
መልስ የሌለው ዋይታ።።

የመጀመሪያው አረፍተ ስንኝ «ታዲያ ምን ልሁነው?» በሚለው ስንኝ ይደመደማል። «የሙት አንጀት የሚያምታታ» የሚለው ሀረግ ራሱን የቻለ ስንኝ ነው? ከሆነስ ከየትኛው ስንኝ ጋር ቤት ይመታል? ስንኝ ነው ካልን? «ስምቼ» የሚለው ቃል ብቻውን ይቀራል። ስለዚህ የስንኙ ማለቂያ

«ሰምቼ» መሆን አለበት። ከዚህ ጋር የሚገጥመው ስንኝ ረዥም ነው። «የባትየውን አፈር መልበስ ገምቼ» የሚለው። «የባትየውን አፈር መልበስ፤ አፈር እሱ ወዳፈር መመለስ» የሚሉት ሁለት የሀረግ ስብስቦች ቤት ይመታሉ። ግን በቤት ውስጥ ያለ ቤት እንጅ ራሱን የቻለ ቤት አይደለም።

የሚቀጥለው ጥያቄ፤ «ታዲያ ምን ልሁነው?» የሚለው ስንኝ ከማ ጋር ይገጥማል? ይሆናል። አረፍተ ስንኝ ተደምድምዋል፤ ስለዚህ ወደ ሚቀጥለው ልናስተላልፈው እንችልም። ግጥሙ እዚያ ላይ ቢያበቃ ኖሮ ምን ስሜት ይሰጠን ነበር ብለን እንጠይቅ። ይህ መቼም ስሜታዊ ጥያቄ ስለሆነ ስለሌሎች ሆኖ መመለስ አልችልም። ለኔ ግን እዚያ ላይ ቢያበቃ እንኩዋን ጥሩ ግጥም ነው። ስለዚህ ስንኝ « ገምቼ» ከሚለው ስንኝ ጋር ይገጥማል። የሚገጥመው ግን ለአይን ወይም ለጆሮ አይደለም፤ ለልብ እንጅ።

የሚቀጥለው አረፍተ ስንኝ፤ «እንደ እናትና ልጅ» በሚለው ስንኝ ጀምሮ ደራሲው እንዳመለከቱት «ኡኡ አልለው።» ብሎ ያልቃል፤ ማለት ይቻላል። ግን፤ «አልጣራው።» የሚለው ስንኝ ሀሳቡ ከሚከተለው ስንኝ ጋር አይጣጣምም። ስለዚህ «ኡኡ አልለው» የሚለው ስንኝ ሲፈፀም ረጅም አረፍት እንደሚደረግበት ለማሳየት በድርብ ሰረዝ ጨርሰን አረፍተ ስንኝን ግን በ «አልጣራው።» እንደምድማለን።

ሰስተኛው አረፍተ ስንኝ ግልፅ ነው። «ኡኡ ብለው፤ ምን ይላል ሰው?» የሚለው ነው።

«ስለዚህ ነው» የሚለው ስንኝ የ3ኛው አረፍተ ስንኝ መደምደሚያ ሊሆን አይችልም፤ ሀሳቡ አብሮ አይሄድምና። ከሚከተለው ስንኝ ጋርም አይገጥምም። ስለዚህ «ስለዚህ ነው፤ ባንዳች እህህታ» የሚለው አንድ ስንኝ ነው። «የተቀላቀለው ዋይታ» የሚለው ስንኝ ላይ ደራሲው ያስቀመጡትን አራት ነጥብንም በድርብ ሰረዝ እንተካዋለን።

ሀረጎቹን መወሰኑም እንዲሁ ከባድ ነው። እንዲያውም የተለያዩ አንባቢዎች በተለያየ መንገድ ስለሚያነቡት ሀረጎቹ ሊለዋወጡም ይችላሉ። በኔ አነባብ ግን «መልስ የሌለው ዋይታ» ይህንን ይመስላል።

ሰ _ል ደጃ ደጃጌ፤	(4)
ሰ _ል ደጃ ደጃጌ፤	(4)
የናትና የልጅ፤	(7)
የሩቅ ጥሪ፤ ኡኡታ፤	(4,3)
የተቀላቀለው፤ ዋይታ፤	(6,2)
ረዥም! ረዥም! ዋይታ፤	(2,2,2)
እስከ መቃብሩ ማዶ፤	(8)
ሄዶ፤ ሄዶ፤	(2,2)
የሙቅ አገጂ፤ የሚያጋጥሙት፤ ሰምቼ፤	(8,3)
የባትየውን አፈር መልበስ፤ አፈር እሱ፤ ወዳፈር መመለስ፤ ገምቼ፤	(9,4,6,3)
ታዲያ ምን ልሁነው?	(6)
እንደ እናትና ልጅ፤	(7)

በእንባ እንፋሎት፤ የሚፋጁ፤ (5,4)
 ኡኡ አልለው፤ (5)
 አልጣራው፤ (4)

ኡኡ ብለው፤ (4)
 ብጣራው፤ (3)
 ምን ይላል ሰው? (4)

ስለዚህ ነው፤ ባንዳች እህታ፤ (4,5)
 የወዳጅነት ትዝታ፤ (8)
 እያልኩት፤ ደጅ ደጃን፤ (3,3)
 ደጅ ደጃን፤ (3)
 ያዳመጥኩት፤ ያን ጥሪ፤ ኡኡታ፤ (4,3,3)
 የተቀላቀለው ዋይታ፤ (8)
 መልስ ሌለው ዋይታ፤ (6)

ከላይ ያልጠቀስኩዋቸው አንዳንድ ጉዳዮች አሉ። አዝማችና ጥቅስ እንደግጥሙ አካል ሊቆጠሩም ላይቆጠሩም ይችላሉ። አዝማች አንዳንዴ ራሱን የቻለ ግጥም ነው። አንዳንዴም የአውራጁን ግጥም እንደሙዚቃ መሳሪያ ከማጀብ በስተቀር ሌላ ስራ የለውም። ጥቅስ ስል ግን ደራሲው ሆን ብሎ የራሱን ገፁባህሪዎች የሚያናግርበትን ወይም አሽሙር የሆኑ ቃሎችን የሚያሳይበትን ማለቴ ሳይሆን ከሌላ ደራሲ የተወሰደ ስራ በግጥሙ መሀከል የሚያስገባበትን ማለቴ ነው። ለማንኛውም ግጥም መዳበሪው፤ ጥቅሶችንና አዝማችንን በጥንቃቄ መመልከት ይኖርበታል።

ለምሳሌ፡⁴⁷

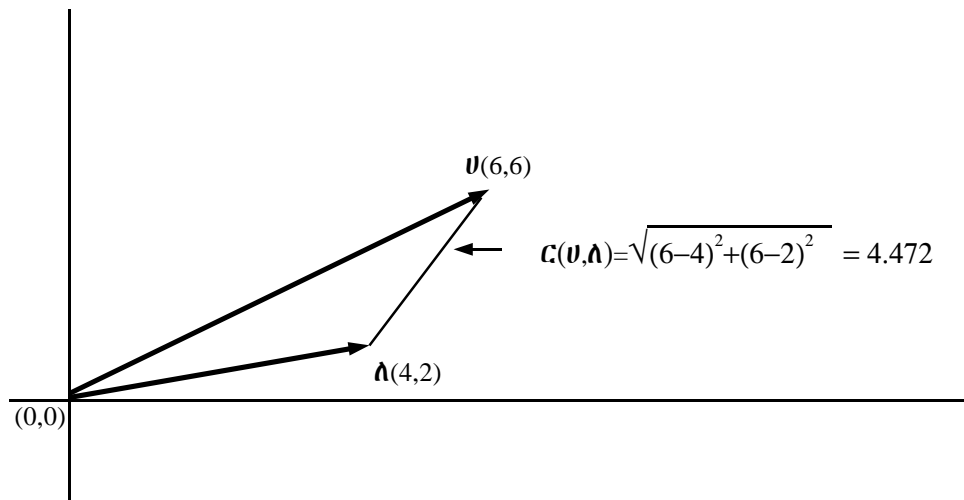
ፊታውራሪ ሲመትሩ፤
 ላፍሪቃ ዋንጫ ድል፤
 ኩዋስን ለጎል ሲያነጣጥሩ፤
 ልጆች፤ በየመንደሩ ሲጫወቱ፤
 የሁዋላ ትዝታቸውን ሲፈጥሩ፤
 «ጥላሁን ገሰሰ ይድርሻል፤
 አበበ ቢቂላ ያገባሻል።»
 ሲሉ፤
 ይታዩኛል።

ይህ አንድ አረፍተ ስንኝ ነው። ስንኞቹም በሙሉ 1 ቤት ናቸው። «የሁዋላ ትዝታቸውን ሲፈጥሩ፤» የሚለውና «ሲሉ፤» የሚለው ስንኝ ጎረቤት ናቸው። «ጥላሁን ገሰሰ ይድርሻል፤ አበበ ቢቂላ ያገባሻል።» የሚለው አረፍተ ስንኝ ከህዝብ የተወሰደ ጥቅስ እንጂ «ሲሉ፤» የሚለው ስንኝ አካል አይደለም። አረፍተ ስንኝ ሲጥጠና ይህ ጥቅስ እንደሌለ መቆጠር አለበት።

ርቀት

የምሪት ምደባ አንዱ ጥቅሙ፣ በሁለት ምሪቶች መሀከል ያለውን ርቀት ማስላት መች-ቻሉ ነው።

ለምሳሌ ሁለት ባለ 2 ቅጥ ምሪቶች $U=(6,6)$ እና $A=(4,2)$ ቢሆኑ $C(U,A)$ (በ U እና በ A መሀል ያለው ርቀት ማለት ነው) እንደሚከተለው ይሰላል።

ባለሁለት ቅጥ ግጥሞች $U=(6,6)$ $A=(6,6)$ ቢሆኑ $C(U,A)=0$ እንደሚሆን አስተውሉ። ይህም ሁለቱ ግጥሞች አንድ መደብ መሆናቸውን ይነግረናል። ሁለቱ ግጥሞች በቅጥም ሆነ በስንኝ ብዛት ባይመሳሰሉ፣ ትንሹ ላይ ባህሪያቸው 0(ዜሮ) የሆኑ ቅጦችና ስንኞች በመጨመር እናስተካክላቸዋለን። እን-ነዚህንም የተደላደሉ ግጥሞች እንላቸዋለን።

ለምሳሌ፡ ግጥም $U=(6)$ $(7,5)$ (3) ፣ ግጥም $A=(3,2)$ $(4,2,1)$ ቢሆኑ፣ U እና A ሲደላደሉ የሚከተለውን ይመስላሉ።

$$U=(6,0) \ (7,5,0) \ (3)$$

$$A=(3,2) \ (4,2,1) \ (0)$$

አንዳንዴ ግን ትልቁን ቅጥ መርጦ ሁሉንም ነጥቦች በዚያ መጠን ማደላደሉ ስራ ያቃልላል። ከላይ የተመለከተው ምሳሌ ትልቁ ቅጥ 3 ነው። ስለዚህ እንደሚከተለው ሊደላደል ይችል ነበር።

$$U=(6,0,0) \ (7,5,0) \ (3,0,0)$$

$$A=(3,2,0) \ (4,2,1) \ (0,0,0)$$

በመሀከላቸው ያለውም ርቀት፡

ሰንጠረዥ ፩

ግጥም	ስንኝ	መደብ	ርቀት	ግጥም	ስንኝ	መደብ	ርቀት
1	5	(6,6,0,0)	0	1	4	(6,0,0,0)	6
10	1	(6,6,0,0)	0	15	6	(2,2,2,0)	6
10	2	(6,6,0,0)	0	15	11	(6,0,0,0)	6
14	1	(6,6,0,0)	0	18	7	(6,0,0,0)	6
14	2	(6,6,0,0)	0	15	3	(7,0,0,0)	6.083
3	1	(7,8,0,0)	2.236	16	1	(7,0,0,0)	6.083
3	4	(8,7,0,0)	2.236	16	3	(5,0,0,0)	6.083
4	1	(7,8,0,0)	2.236	3	5	(8,0,0,0)	6.325
7	3	(5,4,0,0)	2.236	8	1	(8,0,0,0)	6.325
11	1	(4,7,0,0)	2.236	8	6	(4,0,0,0)	6.325
16	2	(5,4,0,0)	2.236	15	1	(4,0,0,0)	6.325
18	1	(4,5,0,0)	2.236	15	2	(4,0,0,0)	6.325
8	2	(6,9,0,0)	3	15	7	(8,0,0,0)	6.325
11	2	(3,6,0,0)	3	16	4	(4,0,0,0)	6.325
12	1	(3,6,0,0)	3	17	1	(4,0,0,0)	6.325
12	2	(3,6,0,0)	3	17	3	(4,0,0,0)	6.325
13	2	(3,6,0,0)	3	18	2	(8,0,0,0)	6.325
5	1	(3,7,0,0)	3.162	18	6	(8,0,0,0)	6.325
5	2	(9,7,0,0)	3.162	2	1	(3,0,0,0)	6.708
13	1	(3,7,0,0)	3.162	2	2	(3,0,0,0)	6.708
4	2	(9,8,0,0)	3.606	2	3	(3,0,0,0)	6.708
4	3	(9,8,0,0)	3.606	3	3	(9,0,0,0)	6.708
15	4	(4,3,0,0)	3.606	7	4	(3,0,0,0)	6.708
15	9	(8,3,0,0)	3.606	17	2	(3,0,0,0)	6.708
15	5	(6,2,0,0)	4	18	4	(3,0,0,0)	6.708
7	1	(5,2,0,0)	4.123	2	4	(2,0,0,0)	7.211
7	2	(5,2,0,0)	4.123	2	5	(2,0,0,0)	7.211
6	1	(9,6,3,0)	4.243	2	6	(2,0,0,0)	7.211
18	3	(3,3,0,0)	4.243	8	5	(2,0,0,0)	7.211
18	5	(4,3,3,0)	4.69	9	1	(10,0,0,0)	7.211
6	2	(9,10,0,0)	5	9	2	(10,0,0,0)	7.211
6	3	(10,9,0,0)	5	15	10	(9,4,6,3)	7.616
8	3	(2,9,0,0)	5	2	7	(1,0,0,0)	7.81
15	8	(2,2,0,0)	5.657	2	8	(1,0,0,0)	7.81
1	1	(6,0,0,0)	6	8	4	(11,0,0,0)	7.81
1	2	(6,0,0,0)	6	3	2	(12,0,0,0)	8.485
1	3	(6,0,0,0)	6				

ሰንጠረዥ ፪

ግጥም	ርቀት	ግጥም	ርቀት	ግጥም	ርቀት
10	0	13	6.162	16	20.726
14	0	5	6.325	2	21.73
12	3	9	7.211	3	25.99
11	5.236	7	13.067	8	35.67
4	5.842	6	14.243	18	36.526
1	6	17	19.357	15	55.216

$$C(U, \Lambda) = \sqrt{[(6-3)^2 + (0-2)^2]} + \sqrt{[(7-4)^2 + (5-2)^2 + (0-1)^2]} + \sqrt{[(3-0)^2]} = 41 \text{ ይሆናል።}$$

ባጠቃላይ ሁለት የተደላደሉ ግጥሞች ሀ እና ለ_n ስንት፤ እያንዳንዱም ስንት_m ሀረግ አላቸው እንበል። በተጨማሪም ሀ_{ij} የግጥም ሀ የገኘው ስንት እና የገኘው ሀረግ ቀለም ይሁን፤ ለ_{ij}ም እንዲሁ።

$$C(U, \Lambda) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m (U_{ij} - \Lambda_{ij})^2$$

ይሆናል። $n=1$ ከሆነ የምናወዳድረው አረፍተ ስንኞችን ሳይሆን ስንኞችን ይሆናል።

ለወሬው ያህል፤ (0,0) የሚለው መደብ ዝምታን እንደሚያመለክት አስተውሉ። ምራቱ አሉታዊ ፈርጆች ቢኖሩትስ ትርጉሙ ምን ይሆን? ምናልባት (6,6) የወል ግጥም ማንበብን ሲያመለክት፤ (-6,-6) ደግሞ የወል ግጥም ማዳመጥን ያሳይ ይሆናል። (6,-6) ምን ሊባል ነው? ብሎ አንድ ተንኮለኛ ተማሪ ቢጠይቅ፤ ምናልባት አንድ ሰው የስንኞችን የመጀመሪያውን ሀረግ ያነብና ሁለተኛውን ሌሎች ሲያነቡ ያዳምጣል፤ ተብሎ ሊተረጎም ይችላል።

ቀልዱ ይብቃና ወደ ቁም ነገሩ እንመለስ። ይህ አሰራር ግጥሞችን በመቀምር ለማጥናት ይመቻል። ለአብነት ያህል የሚከተለውን በመቀምር የተሰራ የርቀት ጥናት እንመልከት። ነገሩ አሰራሩን ለማሳየት ስለሆነ $n=1$ ነው ብለን በ (6,6) እና በሚከተሉት ስንኞች መሀከል ያለውን እርቀት እንመልከት። ለዚህ ማስረጃ የሚያስፈልጉን ተለዋዋጮች ግጥም፤ ስንኝና መደብ ብቻ ናቸው። ግጥሞቹን አባሪው ውስጥ ይመልከቱ።

ሰንጠረዥ ፩ የሚያሳየው ለ(6,6) የቀረቡትን ስንኞች ከላይ፤ የራቁትን ደግሞ ከታች በመደርደር ነው። ወይም ከ(6,6) ባላቸው ርቀት ተደርድረዋል። የመጀመሪያው ርቀት የ ግጥም 1 ስንኝ 5 ነው። ይሄውም «ማን ለማ ያቀምሳል፤ ከዚያ ከሱረቱ።»⁴⁸ የሚለው ከመንግሥቱ ለማ «ባሻ አሸብር ባሚረካ» የተወሰደው ስንኝ ነው። ይህ ስንኝ ራሱ (6,6) በመሆኑ፤ ከ(6,6) ያለው ርቀት 0 መሆኑ አያስደንቅም። ከወል ስንኝ በጣም የራቀው ደግሞ በግጥም 3 ስንኝ 2 የሚገኘው «እግዳሴ የዘራችሁትን እጨዳ።»⁴⁹ የሚለው ስንኝ ነው። ይህን ስንኝ ከወል ስንኝ ያራቀው የቅጡ 1 መሆን ብቻ ሳይሆን የፈርጁም ልክታ 12 መሆኑ ነው። የወል ስንኝ ቅጡ 2 የፈርጁ ልክታ ደግሞ 6 ብቻ መሆኑን አስተውሉ።

መደቡ ለአራት ቅጥ የተደላደለ ነው። ምክንያቱም ግጥም 15 ስንኝ 10 ባለአራት ቅጥ ስለሆነ ሁሉንም ከዛ ጋር ማመሳሰሉ ለሂሳቡ ይቀላል።

ስንኞቹን ሳይሆን አረፍተ ስንኞቹን የወል ግጥም ከሚባለው ከ(6,6) ጋር ለማወዳደር ብንፈልግ ደግሞ ውጤቱ በሰንጠረዥ ፪ የምናየውን ይመስላል። አንባቢው እዚህ መመልከት ያለበት የምናወዳድረው የወል ግጥም አንድ የተወሰነ የወል ግጥም አለመሆኑን ነው። ይህም ማለት ሁለት ስንኝ ካለው አረፍተ ስንኝ ጋር ስናወዳድረው፤ የወል ግጥማችን (6,6) (6,6) ሲሆን ሶስት ስንኝ ካለው አረፍተ ስንኝ ጋር ስናወዳድረው ደግሞ (6,6) (6,6) (6,6) ይሆናል። እውነተኛ ባለሁለት ስንኝ የወል ግጥም ቢሆን ኖሮ፤ ሶስት ስንኝ ካለው አረፍተ ስንኝ ጋር ሲወዳደር ድልዳሎቱ (6,6)

(6,6) (0,0) ይሆን ነበር። እንግዲህ ከሰንጠረዥ እንደምናየው፣ ግጥም 10 እና 14 የወል ግጥም ስለሆኑ ለወል ግጥም መቅረባቸው አሁንም አያስደንቅም። ግጥም 12 «አልቻልኩም» የወል ግጥም አይደለም ግን ለወል ግጥም ይቀርባል። እንደ ወል ግጥም ሁሉ 2 ቅጥ አለው፣ ከፈርጆቹም አንዱ እንደ ወል ግጥም ፈርጆች ሁሉ ልከታው 6 ነው። ከወል ግጥም በጣም ርቆ የተገኘው ደግሞ የሰይፉ መታፈሪያ ፍሬው «መልስ የሌለው ዋይታ ነው።» ለዚህ ይሆን የሰይፉ መታፈሪያ ፍሬውን ግጥሞች የምወዳቸው?

ሰንጠረዥ ፩

ግጥም	ስንኝ	መደብ	ርቀት	ግጥም	ስንኝ	መደብ	ርቀት
1	5	(6,6,0,0)	0	1	4	(6,0,0,0)	6
10	1	(6,6,0,0)	0	15	6	(2,2,2,0)	6
10	2	(6,6,0,0)	0	15	11	(6,0,0,0)	6
14	1	(6,6,0,0)	0	18	7	(6,0,0,0)	6
14	2	(6,6,0,0)	0	15	3	(7,0,0,0)	6.083
3	1	(7,8,0,0)	2.236	16	1	(7,0,0,0)	6.083
3	4	(8,7,0,0)	2.236	16	3	(5,0,0,0)	6.083
4	1	(7,8,0,0)	2.236	3	5	(8,0,0,0)	6.325
7	3	(5,4,0,0)	2.236	8	1	(8,0,0,0)	6.325
11	1	(4,7,0,0)	2.236	8	6	(4,0,0,0)	6.325
16	2	(5,4,0,0)	2.236	15	1	(4,0,0,0)	6.325
18	1	(4,5,0,0)	2.236	15	2	(4,0,0,0)	6.325
8	2	(6,9,0,0)	3	15	7	(8,0,0,0)	6.325
11	2	(3,6,0,0)	3	16	4	(4,0,0,0)	6.325
12	1	(3,6,0,0)	3	17	1	(4,0,0,0)	6.325
12	2	(3,6,0,0)	3	17	3	(4,0,0,0)	6.325
13	2	(3,6,0,0)	3	18	2	(8,0,0,0)	6.325
5	1	(3,7,0,0)	3.162	18	6	(8,0,0,0)	6.325
5	2	(9,7,0,0)	3.162	2	1	(3,0,0,0)	6.708
13	1	(3,7,0,0)	3.162	2	2	(3,0,0,0)	6.708
4	2	(9,8,0,0)	3.606	2	3	(3,0,0,0)	6.708
4	3	(9,8,0,0)	3.606	3	3	(9,0,0,0)	6.708
15	4	(4,3,0,0)	3.606	7	4	(3,0,0,0)	6.708
15	9	(8,3,0,0)	3.606	17	2	(3,0,0,0)	6.708
15	5	(6,2,0,0)	4	18	4	(3,0,0,0)	6.708
7	1	(5,2,0,0)	4.123	2	4	(2,0,0,0)	7.211
7	2	(5,2,0,0)	4.123	2	5	(2,0,0,0)	7.211
6	1	(9,6,3,0)	4.243	2	6	(2,0,0,0)	7.211
18	3	(3,3,0,0)	4.243	8	5	(2,0,0,0)	7.211
18	5	(4,3,3,0)	4.69	9	1	(10,0,0,0)	7.211

6	2	(9,10,0,0)	5	9	2	(10,0,0,0)	7.211
6	3	(10,9,0,0)	5	15	10	(9,4,6,3)	7.616
8	3	(2,9,0,0)	5	2	7	(1,0,0,0)	7.81
15	8	(2,2,0,0)	5.657	2	8	(1,0,0,0)	7.81
1	1	(6,0,0,0)	6	8	4	(11,0,0,0)	7.81
1	2	(6,0,0,0)	6	3	2	(12,0,0,0)	8.485
1	3	(6,0,0,0)	6				

ሰንጠረዥ ፪

ግጥም	ርቀት	ግጥም	ርቀት	ግጥም	ርቀት
10	0	13	6.162	16	20.726
14	0	5	6.325	2	21.73
12	3	9	7.211	3	25.99
11	5.236	7	13.067	8	35.67
4	5.842	6	14.243	18	36.526
1	6	17	19.357	15	55.216

፩ ውበት

የግጥም ውበት እንደማንኛውም ውበት ግለሰብ የሚወስነው እንጂ በህግ የሚደነገግ ባህሪ አይደለም። ስለዚህ ስለውበት ብዙም መፃፍ አይቻልም። ሆኖም፣ ግጥምን ጠለቅ ብለው ያጠኑ ፀሀፊዎች በዚህ ጉዳይ ላይ ያላቸውን አስተሳሰብ መመልከቱ አይከፋም። እነርሱም ዓለማየሁ ሞገስ፣ መንግሥቱ ለማ፣ እና ዘሪሁን አስፋው ናቸው። ተሾመ ይመር አበባው ስለግጥም ውበት በቀጥታ አላነሱም። ግን፡

ስነ ግጥም ከሌሎች የስነ ፅሁፍ ዘርፎች ተለይቶ የሚታወቅባቸው የራሱ የሆኑ ባህርያት አሉት። የተስተካከለ ምጣኔው፣ የጠበቀ ምት፣ የሰላ ዜማውና ቁጥብነቱ።⁵⁰

ብለው ሲፅፉ፣ በተለይም «የተስተካከለ ምጣኔ» ሲሉ፣ በአንድ ስንኝ ውስጥ ያሉ ሀረጎች ያላቸው የቀለም ቁጥር እኩል መሆን አለበት የሚሉ ይመስላል። እንዲያ ከሆነ፣ ውበትን መደንገጋቸው ነው።

ከነዚህ ፀሀፊዎች መሀከል የውበትን ምንነት የተገነዘቡት ግን መንግሥቱ ለማ ብቻ ይመስላሉ። የአማርኛ ግጥም ለተወሰነ መስፈርት መገዛት እንደሌለበት፣ ውበትም የአንባቢው ውሳኔ እንጂ የደንጋጊው ፍላጎት እንዳልሆነ ሲያስረዱን የሚከተለውን ፅፈዋል።

ስለዚህ፡ ግጥም በአማርኛ የሚገጥም ደራሲ በድርሰቱ ለሚገልፀው ሀሳብና ለሚያፈልቀው ስሜት ተስማሚ የሚሆንለትን የግጥም አይነት እየመረጠ ሊገጥም ይችላል። ካሰኘውና ከመሰለውም ሁለት ሶስቱን አይነት ባንድ ግጥም ላይባልቅ ቢል ውጤቱ ካማረለት የራሱ ስንፍናና ለልማድ ባሪያነት እንቅፋት ካልሆነው በቀር የሚያግደው የለም። አንባቢዎቹ ግን ስራውን የምናመሰግነው ወይም የምንነቅፈው የምንወድለት ወይም የምንጠላበት ቤት አመታቱን፣ የስንኞችን አሰካክ፣ የቃላቱን አመራረጥ፣ የግጥሙን አወራረድ፣ የስሜቱን አፈላለቅ፣ የሀሳቡን ርቀትና ጥልቀት አንድ ባንድ፣ ደሞ አንድነት አስተውለን ካመዛዘንን በሁዋላ ነው።⁵¹

እርግጥ፡ የገጣሚውን ስራ እንዴት እንደሚመዝኑ ሲያስረዱ ለውበት ህግ ያወጡ ያስመስልባቸዋል። ምናልባትም የግል ህግ ይኖራቸው ይሆናል። ችግሩ የግለሰብ የውበት መመዘኛ ህግ መኖሩ ላይ አይደለም፤ ሌሎች ያንን ህግ መከተል አለባቸው የሚል ትእዛዝ ከማወጃ ላይ ነው እንጂ። መንግሥቱ ለማ ለገጣሚው የሰጡትን ነፃነት ስንመለከት ደግሞ ውበት የሚከተለው አጠቃላይ ህግ አለ ብለው እንደማያምኑ ይጠቁመናል።

ተስፋየ ገሠሠም የመንግሥቱ ለማን እረፍት ምክንያት በማድረግ ሲፅፉ፡

ታምር ነው አንበል፣ አንበል ነው ቆንገር፣
መፍርህ ነው አንበል፣ መርእድ መደንገፅ ..
እያለ ሰብሮ ሲገጥም፣ የስነ ግጥም ፈሊጥ ቤት መምታት ብቻ እንዳልሆነ አበሰረልን።⁵²

ይላሉ። መንግሥቱ ለማ «የውበትን ህግ» የሚከተሉ ቢሆን ኖሮ «ሰብረው ባልገጠሙም» ነበር።

ዓለማየሁ ሞገስ ብዙ የውበት መለኪያዎች አሉዋቸው።

ካንድ ግስ የወጡ ዘሮች መምቻና መድፊያ የሆኑ እንደሆነ ቤቱ ገጠመ (አንድ ሆነ) ይባላል። እንደዚህ ሁኖ አንድ ቃል ለሁለት ቤት መደምደሚያ ሲሆን ቤቱ ገጠመ ይባላል። ይህም ፀያፍ ነው እንኩዋንስ እንዲህ ያለው ቃሉ ሳይለወጥ መግባቱ ይቅርና ካንድ ግስ የወጡ ዘሮችም መደጋገም የለባቸውም። . . .⁵³

ይኸንን የታወቀውን የአንድ ገበሬ እንጉርጉሮ ምን ይሉት ይሆን!

ታገር እኖር ብዩ፣
ከብት እነዳ ብዩ፣
ልጅ አሳድግ ብዩ፣
ለባሻ ዳርሁለት፣ ምሽቴን እቴ ብዩ።⁵⁴

ዝቅ ይሉና ደግሞ፡ «ባንድ ስልት ደረሰ ተብሎ የሆኘውን ቤት የለቀቀ እንደሆነ ቤቱ ፈረሰ ይባላል።»⁵⁵ ብለው ይፅፋሉ ቤት ያፈረሰ ግጥም ምሳሌና ፀያፍ እንዳይሆን እንዴት መስተካከል እንዳለበት ያስረዱናል።

እንግዲህ ፈረንሳይ ምን ሰርተህ ትበላ፣
እንግዲህ እንግሊዝ ምን ሰርተህ ትበላ፣
እኛም አወቅንበት በመውዜሩ ሰራ።

ላና ራስህን ቤቱ ፈረሰ ይባላል።

እንግዲህ ፈረንሳይ ምን ስርተህ ትበላ፤
እኛም አወቅንበት በመውዜሩ መላ።

ቢል ኑሮ ይገጥም ነበር።

ዘራሁን አስፋውም እንዲሁ ውበትን ይደነግጋሉ።

የአንድ ግጥም ስንኞች ይርዘሙም ይጠሩም፤ የአስነኛኝት ስልቱም ይለይ የግጥሙም ምጣኔና ምት የጠበቀና የተስተካከለ መሆኑ የማይቀር ነው። ምት በቀለማቱ መብዛት ማነስ፤ በስንኝ ማጠር መርዘም፤ ሰላላ መላላ፤ አባጣ ንባጣ ሲሆን ለንባብ ያዳግታል። ሲሰሙት ለጆሮ ይቀፋል። ሀረጎቹ እኩል የቀለም ምጣኔ ከሌላቸው የምት መጣረስ ይፈጠርና የግጥሙ መዝቃዊ ቃና የተዘበራረቀ ይሆናል።

ይሉና፤ መደቡ (9,6) (6,9) (6,6) (5,7) የሆነ ራሳቸው የፃፉት «የመጥፎ» ግጥም ምሳሌ ይሰጣሉ። (6,6) (6,6) (6,6) (6,6) አድርገውም «ያስተካክሉታል»።

የመዝቃ ቃና ነገር ከተነሳ እስኪ የሚከተለውን የጥላሁንን ዘፈን እንመልከት (ቀለም ለምትቆጥሩ፤ የምትቆጥሩት እያነበባችሁ ሳይሆን እየዘፈናችሁ ነው። ልዩነቱ ብዙም አይደል። ግን «እኔ ለኔ አልሆንኩም» የሚለው የመጨረሻው ሀረግ ሲዘፈን 6 ቀለም ይኖረዋል ሲነበብ 7 ቀለም ይኖረዋል። ሲዘፈን እ-ኔ-ለ-ኔ^፪_ሐ-ሆ_ጎ-ኩም ሲነበብ ግን እ-ኔ-ለ-ኔ-አ_ሐ-ሆ_ጎ-ኩም ይሆናል)።

እስከመቼ፤ ካ _ጎ ቺ ጋር እነዳለሁ፤	(4,7)
አ _ሐ ቻ _ሐ ኩም፤ አርሚ ብያለሁ።	(3,6)
ሰለቸኝ፤ መረረኝ እኔን፤	(3,6)
አ _ሐ ቻ _ሐ ኩም፤ እጎደም _ጎ ልሁን።	(3,6)
አ _ሐ ቻ _ሐ ኩም፤ ንዝንሽ _ገ አ _ሐ ቻ _ሐ ኩም፤	(3,7)
ም _ጎ ልሁን፤ እኔ ለኔ ^፪ _ሐ ሆ _ጎ ኩም።	(3,6)

በስንኝ ውስጥ ያሉ ሀረጎች ቀለም ካልተመጣጠነ ዜማው መዝቃዊ ቃና ባይኖረው ኖሮ፤ አልቻልኩምን ስናፉዋዊ አንኖርም ነበር። የሚያሳዝነው ግን፤ የሚከተለውን የጸጋየ ገብረ መድኅንን አባባል ፀሀፊው ጠቅሰውታል።⁵⁷

የስነግጥምን ድንጋጌ ይሸኛው አይነት ብቻ መሆን አለበት፤ ወይም ደግሞ ከዚህኛው የቁዋንቁዋ መሰረት ድንጋጌ በተወረሰው አይነት ብቻ መመራት አለብን ብሎ መወሰን ያው ከተወሰነ አእምሮ የሚመጣ ድፍረት ነው።

ሆኖም ይህ የጸጋየ ትምህርት፤ «ምቱ ካልጠበቀ ድምፁ ለጆሮ ይቀፋል» የሚል ድፍረትን ያዘለ ስሜታዊ ብያኔ ከማሳላፍ አላገዳቸውም።

ከላይ እንደጠቀስነው ውበት ከግለ ሰብ የሚመነጭ ስሜት ነውና፤ ማድረግ የምንችለው የልባችንን የውበት ስሜት ለአንባቢ፤ ለአዳማዊ ወይም ለተመልካች ማቅረብ ነው። የኪነ ጥበብም ዋናው ስራ ይህንን የግል ውበት ለህዝብ እንዲቀርብ ማስተናገድ ነው። ዳኝነቱ ግን የህዝብ ነው። ይህም በድምፅ ብልጫ የሚወሰን አይደለም፤ በያንዳንዱ ግለ ሰብ ልብ ውስጥ እንጅ። ደራሲው፤ ሰላሊው፤ ዳንኪረኛው ወይም አዝማራው ደግሞ የግል የውበት ስሜቱን ለማርካት እንጂ የህዝብን አድናቆት ለማትረፍ መጨነቅ የለበትም። እንዲያ ከሆነ ኪነት ንግድ ይሆናል። ንግድ የሚደነግገው ውበት ደግሞ ያብዛኛው በላተኛ ፍላጎት ነው። እንዲያም ሆኖ ውበት ከግለ ሰብ ልብ የሚመነጭ ስሜት መሆኑ ያከትማል።

፩ ማጠቃለያ

በተለምዶ፤ ማጠቃለያ ማለት በፅሁፉ የተገለፁትን ሀሳቦች እንገና ባጭሩ መድገም ማለት ነው። ለኔ፤ እንዲያ አይነቱ ማጠቃለያ ጊዜና ቦታ ከማጥፋቱ በቀር የሚረባ እውቀት አያስተላልፍልኝም። ይህ ማጠቃለያ በዚህ ጥናት የተነሱትን አዳዲስ ጥያቄዎች ለመመለስ ካልተቻለም የወደፊቱን መንገድ ለመተለም የተዘጋጀ ነው።

ስነ ግጥም ሁልጊዜም ፋክክሩ ከጊዜ ጋር መሆኑን ተሾመ ይመር አበባው ነገረውናል።⁵⁸ አስተያየታቸው መሰረታዊ እውነትነት ሳይኖረው አይቀርም። ዘሪሁን አስፋው ደግሞ፤ በቀጥታ ሳይሆን በተዘዋዋሪ መንገድ ስለዚህ ሀሳብ ሲያስረዱ።⁵⁹

ምጣኔው ከተዛባ ምቱም የተዛባ ይሆናል። ምቱ የተዛባ ከሆነ ደግሞ በስነግጥም የሚፈለገው ዜማ ወይም መዝቃዊ ቃና አይገኝም።

የአንድ ግጥም ምት የተስተካከለ ነው ሲባል አንዱን ሀረግ ለማለት ወይም ለማንበብ የሚፈጅው ጊዜ ተከትሎት የሚመጣውን ለማለት ወይም ለማንበብ ከሚወስደው ጊዜ ጋር እኩል ነው ማለት ነው።

ስለዚህ ስንኛ በሁለቱ ሀረጎች እኩል 6ት 6ት ቀለማት ስለያዘ ምጣኔው የተስተካከለ ሆንዋል።

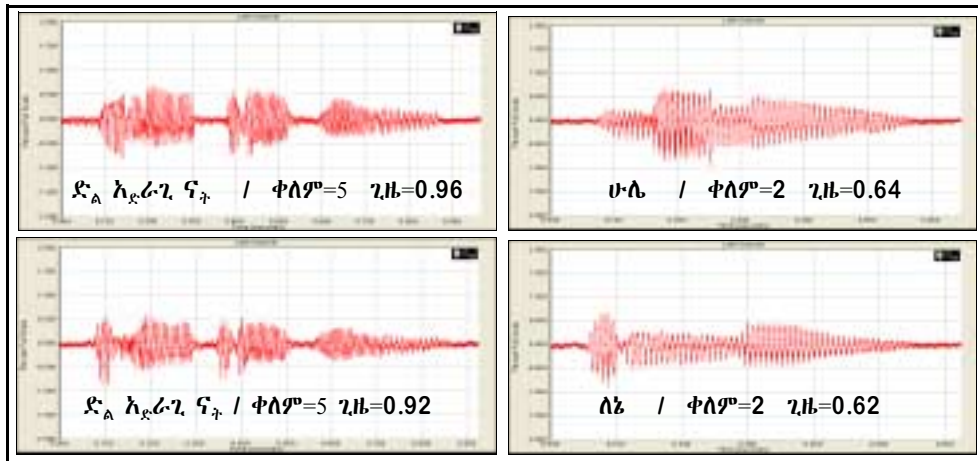
ከዚህ የምንረዳው የሚከተሉትን ድንጋጌዎች ነው።

- ምጣኔ አንድ ሀረግ የተሰራበት ቀለሞች ቁጥር ነው።
- ምት አንድን ሀረግ ለማለት ወይም ለማንበብ የሚፈጅው ጊዜ ነው።
- የተስተካከለ ምጣኔ ማለት በአንድ ስንኝ ውስጥ ያሉት ሀረጎች ሁሉ ምጣኔያቸው እኩል ነው ማለት ነው።
- የተስተካከለ ወይም የጠበቀ ምት ማለት በአንድ ስንኝ ውስጥ ያሉ ሀረጎች ሁሉ ምታቸው እኩል ነው ማለት ነው።

እንግዲህ፤ የተስተካከለ ምጣኔ የጠበቀ ምት የሚያስገኝ ከሆነ አንድን ቀለም ለማለት ወይም ለማንበብ የሚፈጅው ጊዜ ቁዋሚ ወይም ግትር (constant) ነው። እስቲ ይህንን ውጤት እንፈትነው።

ለዚህ መከራ «ፋጡማ» ከተሰኘው ግጥም አንድ ቤት ወስደን በሚከተለው ስእል እንደተመለከተው ሞገዱን እናጥና፡፡

ድ_ሐ አድራጊ ናት፣ ሁሌ፣⁶⁰
ድ_ሐ አድራጊ ናት፣ ለኔ፣

ድሐ አድራጊ ናት	0.96 ሴኮንድ/5 ቀለም	=	0.192 ሴኮ/ቀለም
ሁሌ	0.64 ሴኮንድ/2 ቀለም	=	0.32 ሴኮ/ቀለም

«ሁሌ» የሚለው ሀረግ ስለሚጎተት፣ በጥንቃቄ ቢለካ፣ ሁለቱ ቀለሞች የሚደርሳቸው የጊዜ ተመን ከ 0.32 ሴኮ/ቀለም እየረዘመ እንጂ እያነሰ አይሄድም፡፡ ስለዚህ፣ አንድን ቀለም ለማለት የሚፈጅው ጊዜ ግትር አይደለም፡፡

አንባቢው መገንዘብ ያለበት ዘሪሁን አስፋው ራሳቸው ይህንን ማለታቸውን የሚያውቁት አይመስለኝም፡፡ የደረሰንበት የሌሎች አስተሳሰቦቻቸው አንድምታዊ ተዋረድ በመሆኑ ነው፡፡ ቢሆንም ማንኛውም ፀሀፊ ለሰነዝረው አስተሳሰብ አንድምታዊ ውጤት ሀላፊ ነውና የዘሪሁን አስፋው አስተሳሰብ የተገነባው በስህተት ላይ ነው፡፡

ምናልባት የአማርኛን ግጥሞች ከቀለም ሳይሆን ከጊዜ አንፃር ተመልክቶ ማጥናቱ የተሻለ ሳይሆን አይቀርም፡፡ እንዲህ አይነቱን ጥናት ለማካሄድ ግን፣ ግጥሞቹ ሲነበቡ ድምፁን ቀድቶ የሞገዶቹን አይነትና ክፍለ ጊዜያቸውን የሚመዘግብ መሳሪያ ያስፈልጋል፡፡ ጊዜ እንደቀለም በቀላሉ ሊቆጠር የሚችል ምጥን አይደለም፡፡ ባሁኑ ዘመን እንኩዋን ይህንን የመሰለ ጥናት ለማካሄድ የሚረዱ ብዙ የመቀምር መርሆዎች ስላሉ የመሳሪያ እጦት ምክንያት ሊሆን አይችልም፡፡ ችግሩ የሀይወታችን ፉክክር እንደ ስነ ግጥም ከጊዜ ጋር ብቻ ሳይሆን ከእንጀራም ጭምር መሆኑ ነው፡፡

ዋቢ

- 1 ተሾመ ይመር አበባው። 1997 አ.አ.። የአማርኛ ግጥም አይነቶች። JES Vol. XXX, No. 1። ገፅ 89-123።
- 2 መንግሥቱ ለማ። 1963 አ.አ.። የአማርኛ ግጥም ዓይነቱ፣ ሥረቱ፣ ሥርዓቱ። JES Vol. I, No. 2. ገፅ 133-150።
- 3 ተሾመ ይመር አበባው። 1997 አ.አ.። ገፅ 90።
- 4 ብርሃኑ ገበየሁ። 2000 አ.አ.። ምጣኔ በአማርኛ ስነ ግጥም ። JES Vol. XXXIII, No. 1. ገፅ 67-101።

የብርሃኑ ገበየሁን «ጥናት» ካየሁዋቸው ቀደምት ስራዎች ሁሉ እጅግ ደካማ ሆኖ አግንቼዋለሁ። የድክመቱ ዋናው ምንጭ ከእንግሊዘኛ መፅሀፎች ላይ ያገኙዋቸውን ህጎች አማርኛ እንዲያከብርላቸው መፈለጋቸው ነው። በዚህ ረገድ ዘራውን አስፋውና ብርሃኑ ገበየሁ ተመሳሳይነት አላቸው። የአማርኛ ግጥም የሚከተላቸው ህጎች፣ ከአማርኛ ተናጋሪዎች የረጅም ዘመን ባህላዊ ሂደት የሚፈጠሩ እንጂ ከእንግሊዘኛ የሚወረሱ አይደሉም። «የአማርኛ ግጥም ቅርፃዊ ነው»፣ «ካልተፃፈ በስተቀር በማዳመጥ ብቻ ግጥምን ከስድ ንባብ መለየት አንችልም» የሚሉ ሀሳቦች አማርኛን በብትህውና (in isolation) ካላጠና ሰው አእምሮ የሚፈልቁ ናቸው።

ገፅ 69 ላይ፣ የቃልና የፅሁፍ ግጥም በአንድ መታየታቸውን ይቃወማሉ። ልዩነታቸው ምን እንደሆነ ግን በግልፅ አይነግሩንም። ፅሁፍ ሀሳብን ወይም ድምፅን ከቦታ ወደቦታ ወይም ከጊዜ ወደጊዜ ለማስተላለፍ የተፈጠረ መሳሪያ እንጂ የግጥምን ባህሪ መወሰኛ አይደለም። አስተሳሰባቸው «የሙዚቃ ኖታን በመመልከት ብቻ የሙዚቃን ውበት መረዳት ይቻላል።» ከማለት አይለይም። እርግጥ ደንቆሮ ሙዚቀኞች ነበሩ። ሆኖም ጨርሶ ድምፅ ሰምተው የማያውቁ ሰዎች ባይኖሩ በመመልከት ብቻ የሙዚቃ ውበት ይሰማናል ቢሉ አባባላቸው ትርጉም የለሽ ይሆኑብኛል። የብርሃኑ ገበየሁ ችግር ይገባኛል። ስንኝ የግጥም ቅርፃዊ መዋቅር ነው (ገፅ 70) ከሚል የተሳሳተ እምነት ውስጥ መውጣት አስቸግሮዋቸዋል።

ስንኝ የአማርኛ ግጥም መስራታዊ መዋቅር መሆኑን አምናለሁ። ይህ አስተሳሰብ አዲስ አይደለም መንግሥቱ ለማም ብለውታል። ቁም ነገሩ፣ «ስንኝ ምንድነው?» የሚለውን ጥያቄ ከመመለሱ ላይ ነው። ይህንን ጥያቄ ብርሃኑ ገበየሁ አልነኩትም። ገፅ 71 ላይ፣ የዓለማየሁ ሞገስን ስንኝ ሲከልሱ፣ ከፈረንጆቹ line ጋር አመሳስለውታል። ገፅ 75 ላይ፣ ስንኝ ማለት አንድ መስመር ማለት ነው ብለው ደፍረው ባይነግሩንም ዳር ዳር ብለዋል። ነገር ግን፣ የዓለማየሁ ሞገስ መስመርና የብርሃኑ ገበየሁ line የተለያዩ ናቸው። የዓለማየሁ መስመር ማለቂያው የሚወሰነው በስንኝ ቤት መምቻ እንጂ በቅርፁ አይደለም። የዓለማየሁ መስመር መፃፍ የለበትም፣ በጆሮም ይደመጣል።

ገፅ 71-72 ላይ፣ የተሾመ ይመር አበባውን የስንኝ ድንጋጌ ይቃወማሉ። ቅዋሜያቸውንም በሶስት ይመድቡታል። የመጀመሪያው ያው ስንኝ ቅርፃዊ እንጂ ድምፃዊ አይደለም ከሚለው አስተሳሰብ የመጣ ነው። «ቃላት በስንኝ በስንኝ፣ በመስመር በመስመር ተደራጅተውና በፅሁፍ ሆነው ካልተገኙ ምጣኔን ማጥናት አይቻልም።» ከሚለው፣ ስንኝ

ሲሉ «በአንድ መስመር ላይ ተፅፈው የሚገኙ ቃላት» ማለታቸው ይሆን? የሚለውን ጥርጣሪያችንን ያጠነክረዋል። እንግዲህ ካልተፃፈ ስንኝ የለም፤ ስንኝ የግጥም መሰረታዊ መዋቅር ስለሆነ ስንኝ ከሌለ ግጥም የለም። አየ ጉድ! ለካስ ያገሬ አዝማሪ ማሲንቆውን እየዝዝዘ ሲለፈልፍ የኖረው ስድ ንባቡ ግጥም መስሎት ኖርዋል።

ስንኝ ቅርፃዊ ነው የሚለው አስተሳሰብ ስሜታዊ ነው። ስንኝ ድምፃዊ እንጂ ቅርፃዊ አለመሆኑን ስንኝን ስንደነግግ እንመለከታለን። እስከዚያው ግን የሚከተለውን 6 ስንኝ ነው ብለው ያቀረቡትን የመንግሥቱ ለማን ግጥም እንመልከት። 6 ስንኝ ነው ያሉት መንግሥቱ ለማ 6 መስመሮች ላይ ስለፃፉት ብቻ ነው። እኔ ግን ከመንግሥቱ ለማ ጋር ባደራደሩም ቢሆን በስርአተ ነጥቡ አልሰማማም። የግጥም ቅርፅ የሚወሰነው በአንባቢው እንጂ በደራሲው አይደለምና።

- 1 ውሀ ማያጠፋው እሳት ነው ፍቅርሽ።
- 2 ነደድኩኝ።
- 3 ቢል አልኩኝ።
- 4 ተቃጠልኩልሽ።
- 5 ወደድኩሽ።
- 6 ወደድኩህ በይኝ እባክሽ።

በኔ አንባቢብ የዚህ ግጥም ትክክለኛው ቅርፅ የሚከተለው ነው።

- 1 ውሀ ማያጠፋው፣ እሳት ነው ፍቅርሽ፤
- 2 ነደድኩኝ፣ ቢል አልኩኝ፣ ተቃጠልኩልሽ፤
- 3 ወደድኩሽ፣ ወደድኩህ፣ በይኝ እባክሽ።

ይህ ቅርፅ የወጣው በየሀረጉና በየስንኙ መጨረሻ ከሚደረገው እረፍት፣ ቤት መምቻዎቹ የሚፈጥሩት ድምፅ ለጆሮ ወይም ለልብ ከሚሰጡት ደስታ ነው።

ሁለተኛው፣ «የሀረጎች ስብስብ» የሚለው ሀረግ ከእውነታው ጋር አይጣጣምም የሚለው ተቃውሞቸው ነው። የሀረጎች ስብስብ በሚለው አጠቃላይ ድንጋጌ ስብስቡ ሊይዝ የሚችለው የሀረጎች ቁጥር 1 ወይም 0 ሊሆን እንደሚችል የተገነዘቡ አይመስልም። ይህም ከስነፍጥረት (ወይም ሳይንሳዊ) ድንጋጌዎች ጋራ ካለመላመድ የሚመጣ ስህተት ነው። እንዲያም ሆኖ፣ ተሾመ ይመር አበባው 1 ሀረግ ብቻ ያላቸው ስንኞችን በምሳሌነት አቅርበዋልና፣ የድንጋጌውን ትርጉም ከዚያ መረዳት ይችሉ ነበር።

ሶስተኛው፣ ተሾመ ይመር አበባው በሀረግ መጨረሻ ግማሽ እረፍት በስንኝ መጨረሻ ደግሞ ሙሉ እረፍት እናደርጋለን ያሉትን ለመቃወም ያቀረቡት ማስረጃ ነው። ብርሃኑ ገበየሁ (ገፅ 72) ከላይ በተመለከትነው የመንግሥቱ ለማ ግጥም፣ ስንኞቹ ሲያልቁ የምናደርጋቸው እረፍቶች እኩል አይደሉም ይላሉ። እኩል ሊሆኑም ላይሆኑም ይችላሉ፤ ጠለቅ ያለ ጥናት ያስፈልገዋል። ለማንኛውም ተሾመ ይመር አበባውም ቢሆኑ እኩል

ናቸው አላሉም። እኔ እንደገባኝ፡ በሀረግ መጨረሻ የምናደርገው እረፍት፡ ያ ሀረግ በሚገኝበት ስንኝ መጨረሻ ላይ ከምናደርገው እረፍት ያንሳል፤ ይመስለኛል ያሉት። ከላይ እንዳልኩት ይህ ሀሳብ ሌላ ጥናት ያስፈልገዋል። ግጥምን ስናነብ በየቃሎቹ መሀከል የምናደርገው እረፍት የሀረግና የስንኝን ድንበር ለመለየት ያስችለናል? እረፍቶቹን በማወዳደር አንፃራዊ እርዝመታቸውን ከተመለከትን ሀረግና ስንኝን ይለይልናል ብዬ እጠረጥራለሁ። ጊዜ ካገኘሁ የሚቀጥለው ጥናቱ ባደርገው ደስ ይለኛል።

ገፅ 71 ላይ፡ ሰይፉ መታፈሪያ ፍሬውንና የህንሰ አድማሱን ጠቅሰው፡ ግጥምና ስንኝ ተወራራሽ ቃሎች ናቸው የሚል ሀሳብ ሰንዝረዋል። ሆኖም የራሳቸው እምነት ይሁን ወይም አይሁን አይነግሩንም። እንደ ሌላው አፃፃፋቸው ሁሉ ሙልጭልጭ ነው። እንግዲህ አልተቃወሙትምና እምነታቸው ነው ብዬ ልገምት።

ከመንግሥቱ ለማ ግጥም ብርሃኑ ገበየሁ ስንኝ ነው ብለው የጠቀሱትን የሚከተለውን መስመር እንመልከት።

ተቃጠልኩልሽ።

አንድ መስመር ላይ ተፅፎ ስለተገኘ ስንኝ ነው ብለውናል። «ስንኝን» በ«ግጥም» መተካት እንደሚቻልም ነግረውናል። በምን ባህሪ ላይ ተመርኩዞ ይሆን ይህንን መስመር ግጥም ነው ማለት የሚቻለው? «አንዱን ስንኝ ብቻ ከሌሎቹ ለይተህ መመልከት አትችልም።» እባል ይሆናል። በዚህ እኔም እስማማለሁ። ስለዚህ ግጥም ስንኝ፡ ስንኝም ግጥም ሊሆን አይችልም። የቃሎች ስብስብ የአማርኛ ግጥም ነው ለመባል ቢያንስ ሁለት ስንኞች ያስፈልጉታል።

ከላይ እንደገለፅኩት ከቀደምት ስራዎች ሁሉ የዘራሁን አስፋውንና የብርሃኑ ገበየሁን ደካማ ሆነው አግኝቻቸዋለሁ። የዘራሁን አስፋውን ስህተት በዚህ ጥናት ማጠቃለያ ላይ እመለስበታለሁ። ላሁኑ ግን፡ የዚህ ጥናት አላማ ስለአማርኛ ግጥም አዲስ ሀሳቦችን ማቅረብ እንጅ ደካማ ስራዎችን መገምገም አይደለምና ይበቃል።

- 5 መርስዔ ጎዘን ወልደ ቂርቆስ። 1948 አ.ም። ያማርኛ ሰዋስው። አዲስ አበባ፡ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
- 6 ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል። 1942 አ.ም። ዝክረ ነገር። ነጻነት ማተሚያ ቤት። ገፅ 886-895።
- 7 ዓለማየሁ ሞገስ። 1954 አ.ም። የአማርኛ ግጥምና ቅኔ፡ ማስተማሪያ። አዲስ አበባ፡ ብ.ሰ.ማ.ቤ።
- 8 ዘራሁን አስፋው። 1962 አ.ም። የሰነጽሁፍ መሰረታውያን። አዲስ አበባ፡ ንግድ ማተሚያ ድርጅት።
- 9 መንግሥቱ ለማ። 1963 አ.እ። ገፅ 146።
- 10 ብርሃኑ ገበየሁ። 2000 አ.እ። ገፅ 71።
- 11 ተሾመ ይመር አበባው። 1997 አ.እ። ገፅ 109።

- 12 ብርሃኑ ገበየሁ፡፡ 2000 አ.አ፡፡ ገፅ 84-95፡፡
- 13 ዘሪሁን አስፋው፡፡ 1963 አ.ም፡፡ ገፅ 78፡፡
- 14 ባየ ይማም፡፡ 1986 አ.ም፡፡ የአማርኛ ሰዋስው፡፡ አዲስ አበባ፤ ት.መ.ማ.ማ.ድ፡፡ ገፅ 26፤ 48፡፡

ከዚህ መፅሀፍ ውስጥ ገፅ 48 ላይ የሚከተለውን እናገኛለን፡፡

የመጀመሪያውን በሚመለከት በቁጥንቁዋው ውስጥ የሚገኙትን 34 ተናባቢና 7 አናባቢ ድምፆች ከመካነ - እና ባህርያ-ፍጥረት አኩዋያ እየገለፅን ባይነት ባይነታቸው አስቀምጠናቸዋል፡፡ አቀነጃጅታቸውም፡ [ተ]አ[ተ][ተ] እንደሆነ ተመልክተናል፡፡ ይህም ማለት ቁጥንቁዋው በ[ተ]ናባቢ ወይም በ[አ]ናባቢ ጀምሮ፤ በአንድ ወይም በሁለት ተናባቢ የሚጨርስ ቅንጂትን ይፈቅዳል ማለት ነው፡፡ ይህ ቅንጅት ቀለም ይባላል፡፡

የሚከተሉትን ቃሎች እንመርምር፡፡ «ክላ»፡ የሀረር ወይም የጎጃም ሰዎች ወግድልኝ ሲሉ፡፡ «ጥላ»፡ ሴትየዋ ጨርቅዋን ጥላ ሄደች፡፡ «ብላ»፡ እንዲህ ብላ ተናገረች፡፡ እነዚህ ሶስት ቃሎች አንድ አንድ ቀለም ናቸው፡፡ ቅንጅታቸውን በአናባቢና በተናባቢ እንጻፍ ብንል የምናገኘው የሚከተለውን ይመስላል፡፡

ክላ = ክልአ = [ተ][ተ]አ
 ብላ = ብልአ = [ተ][ተ]አ
 ጥላ = ጥልአ = [ተ][ተ]አ

ነገሩ በዚህ ጥናት ላይ የሚያመጣው ልዩነት የለም፡፡ ግን በቀለም ቅንጅት ከአናባቢው ቀድሞ ሊገኝ የሚችለው አንድ ተናባቢ ብቻ ነው የሚለውን ህግ አይቃረንም ወይ?

- 15 ባየ ይማምና ቲም '89፡፡ ፊደል እንደገና፤ www.ethiopiaonline.net
- 16 መንግሥቱ ለማ፡፡ 1963 አ.አ፡፡ ገፅ 143፡፡
- 17 መንግሥቱ ለማ፡፡ 1963 አ.አ፡፡ ገፅ 138-139
- 18 ዓለማየሁ ሞገስ፡፡ 1954 አ.ም፡፡ ገፅ 8-9፡፡
- 19 ባየ ይማም፡፡ 1986 አ.ም፡፡ ገፅ 20፡፡
- 20 መንግሥቱ ለማ፡፡ 1963 አ.አ፡፡ ገፅ 144፡፡
- 21 መንግሥቱ ለማ፡፡ 1963 አ.አ፡፡ ገፅ 144፡፡
- 22 ከበደ ሚካኤል፡፡ 1966 አ.ም መጀመሪያ 1934 አ.ም ታተመ፡፡ ታሪክና ምሳሌ ፩ኛ መፅሀፍ ፫ኛ ክፍል ገፅ 36፡፡
- 23 ዓለማየሁ ሞገስ፡፡ 1954 አ.ም፡፡ ገፅ 9፡፡
- 24 ዘሪሁን አስፋው፡፡ 1963 አ.ም፡፡ ገፅ 74፡፡
- 25 ዓለማየሁ ሞገስ፡፡ 1954 አ.ም፡፡ ገፅ 5፡፡
- 26 ሰለሞን ዴሬሳ፡፡ 1991 አ.ም፡፡ ዘበት አልፊቱ፡፡ አሳታሚው ተዋነይ ስቱዲዮ፡፡ ገፅ 87፡፡
- 27 ተሾመ ይመር አበባው፡፡ 1997 አ.አ፡፡ ገፅ 113፡፡
- 28 ጌታቸው ኃይሌ፡፡ ጥር 1980 አ.ም፡፡ ከታሪክ ገጽ፡፡ ሰምና ወርቅ ቅፅ 1 ቁጥር 3፡፡ ገፅ 22፡፡

- 29 ጸጋዩ ገብረ መድኅን። 1966 አ.ም። መሸ ደሞ አምባ ልውጣ። እሳት ወይ አበባ። ብ.ሰ.ማ.ቤ። ገፅ 63።
- 30 መንግሥቱ ለማ። 1963 አ.እ። ገፅ 150።
- 31 ዓለማየሁ ሞገስ። 1954 አ.ም። ገፅ 10።
- 32 መንግሥቱ ለማ። 1963 አ.እ። ገፅ 138።
- 33 አርኬ፣ አምስት ስንኝ ያለው የስንክሳር መርገፍ፣ ግጥም በያንዳንዱ መልአክ ነቢይ ሀዋርያ የድቅና ሰማእት፣ ታሪክ መጨረሻ የሚነበብ። ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት። ደስታ ተክለወልድ። 1962 አ.ም፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።
- 34 ይህንን ሀሳብ «አረፍተ ስንኝ» ብለው የሰየሙት ጌታቸው ኃይሌ ናቸው።
- 35 አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ። 1901 አ.ም። ዳግማዊ አጤ ምኒልክ፣ ሮማ ታተመ። ገፅ 7። በዚህ መፅሀፍ ውስጥ የሚገኙ ግጥሞች አፃፃፋቸው ስድ ነው። ግጥም መሆናቸውን የምናውቀው ቤት በመምታታቸው ነው።
- 36 ሀማ ቱማ። 1992 አ.ም። ቀዳዳ ጨረቃ፣ ካናዳ፣ አሳታሚው ኢደነማ። ገፅ 52።
- 37 ፈቃደ አዘዘ። መስከረም 1985 አ.ም። ጩኸት። አዲስ አበባ። ገፅ 37።
- 38 ትዝታ የሀዝብ ግጥም ነው።
- 39 ከበደ ሚካኤል። 1966 አ.ም። ገፅ 38።
- 40 መንግሥቱ ለማ። 1963 አ.እ። ገፅ 149።
- 41 ሰይፉ መታፈሪያ ፍሬው። ሰኔ 1964 አ.ም። የሕይወት እንቅፅልሽ፣ ዐፈር ያነሣ ሥጋ። አዲስ አበባ፣ ተስፋ ገብረ ስላሴ ማተሚያ ቤት። ገፅ 31
- 42 ዘራሁን አስፋው። 1963 አ.ም። ገፅ 81።
- 43 ከበደ ሚካኤል። 1966 አ.ም። ገፅ 38።
- 44 ፈቃደ አዘዘ። 1990 አ.ም። መቅረትሽ ሲሸተኝ፣ አያ ኅሽሜ፣ አዲስ አበባ፣ አሳታሚው የኢትዮጵያ የተፈጥሮ ታሪክ ማህበር፣ ብ.ሰ.ማ.ቤ። ገፅ 95።
- 45 ከበደ ሚካኤል። 1966 አ.ም። ፅጌረዳና ደመና፣ ገፅ 26።
- 46 ሰይፉ መታፈሪያ ፍሬው። ሰኔ 1964 አ.ም። መልስ የሌለው ዋይታ። ገፅ 29።
- 47 አምሀ አስፋው። ጥላሁን ገሰሰ፣ ያልታተመ ግጥም።
- 48 መንግሥቱ ለማ። 1967 አ.ም። ባሻ አሸብር ባሜሪካ። አዲስ አበባ፣ ቼምበር ማተሚያ ቤት።
- 49 አምሀ አስፋው። አበባ፣ ያልታተመ ግጥም።
- 50 ተሾመ ይመር አበባው። 1997 አ.እ። ገፅ 89።
- 51 መንግሥቱ ለማ። 1963 አ.እ። ገፅ 133።
- 52 ተስፋዩ ገሠሠ። 1988 አ.እ። መንግሥቱ ለማ። JES Vol. XXI, Nov 1988. ገፅ 195።
- 53 ዓለማየሁ ሞገስ። 1954 አ.ም። ገፅ 11።
- 54 አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ። 1901 አ.ም። ገፅ 3።
- 55 ዓለማየሁ ሞገስ። 1954 አ.ም። ገፅ 11።
- 56 አልቻልኩም (የክብር ዘበኛ የሙዚቃ ክፍል)።
- 57 ዘራሁን አስፋው። 1963 አ.ም። ገፅ 74።
- 58 ተሾመ ይመር አበባው። 1997 አ.እ። ገፅ 96።
- 59 ዘራሁን አስፋው። 1963 አ.ም። ገፅ 78-79።
- 60 አምሀ አስፋው። ፋጡማ፣ ያልታተመ ግጥም።

አባሪ

መ.ለ መንግሥት ለማ::
 ከ.ሚ ከበደ ሚካኤል::
 ሰ.ዴ ሰለሞን ደሬሳ::
 ሰ.መ.ፍ ሰይፉ መታፈሪያ ፍሬው::
 ፈ.አ ፈቃደ አዘዘ
 አ.አ አምሀ አስፋው

ገጽ	ሰንገሥት	አረፍተ	ደራሲ	ቤት	ቀለም	ቤት	መደብ	ተወካይ
ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት	ሰንገሥት
1	1	ካላጨበጨቡ፡	መ.ለ	1	1	ቡ	(6)	(6)
1	2	ወ. ካልቸብቸቡ፡	ባሻ አሸብር	1	1	ቡ	(6)	
1	3	ወ. ም ካልሰረቱ፡	ባሚሪካ	2	1	ቱ	(6)	
1	4	ወይ ካላሰረቱ፡		2	1	ቱ	(6)	
1	5	ማን ለማ ያቀጥላል፡ ከዚያ ከሰረቱ፡፡		2	1	ቱ	(6,6)	(6,6)
2	1	አ.ደለም፡	ሰ.ዴ	1	0	ም	(3)	(3)
2	2	ይደለም፡	ም	1	0	ም	(3)	
2	3	ደለሀም፡		1	0	ም	(3)	
2	4	ለሽም፡		1	0	ም	(2)	(2)
2	5	እባክም፡		1	0	ም	(2)	
2	6	ሸክም፡		1	0	ም	(2)	
2	7	እም፡		1	0	ም	(1)	(1)
2	8	ም፡፡		1	1	ም	(1)	
3	1	ሰው የዘራውን ያጭዳል፡ ይላልና መፅሀፉ፡አ.አ		1	1	ፉ	(7,8)	
3	2	እንግዲህ የዘራችሁትን እጨዳ፡	አበባ	1	1	ዱ	(12)	
3	3	ያጨዳችሁትን አሸቱ፡	ያልታተመ	1	1	ቱ	(9)	
3	4	ተደሰቱ በመስዛው፡ ታጠኑ በክርፋቱ፡		2	1	ቱ	(8,7)	
3	5	የዘራችሁት ነውና፡፡		2	1	ና	(8)	
4	1	ግልፅ ከሆነ መንገዱ፡	አ.አ					
		ከተን በራው ካልተዘጋ፡	ነፃ ፍልሚያ	1	1	ጋ	(7,8)	(7,8)
4	2	እንቅፋት ካልተውሆን ብለው፡	ያልታተመ					
		ካላቀመጡ ደንቃራ፡		1	1	ራ	(9,8)	(9,8)
4	3	የማንልቅበት መስክ አይኖርም፡						
		ድል የማንመታበት ፍልሚያ፡፡		1	1	ሚያ	(9,8)	
5	1	እዚህ ግን ተቀጥለኝ ባንላታ፡	አ.አ	1	1	ታ	(3,7)	(3,7)
5	2	ዳመኛ በወርቅ ላትመዘን፡	ፋጡማ					
		ልቤን ጥላ ላትወጣ፡፡	ያልታተመ	1	1	ጣ	(9,7)	(9,7)
6	1	በዳራዋን ስንሰም አይቼ፡						
		ያነደፍኩት እሳት፡ ከውስጤ፡	አ.አ	1	1	ጤ	(9,6,3)	(9,6,3)
6	2	ቀሪፅ ታልና ለዘላለም፡	ፋጡማ					
		ወይም ለቀረችን ትንሽ እድሜ፡	ያልታተመ	1	1	ሜ	(9,10)	(9,10)
6	3	ወርቅ ከማይገባበት ንፁህ ቦታ፡						
		ገንዘብ ከማይደርስበት ልቤ፡፡		1	1	ቤ	(10,9)	(10,9)

7	1	ድል አጽራጊ ናት ፡ ሁሉ፤	አ.አ	1	1	ሴ	(5,2)	(5,2)
7	2	ድል አጽራጊ ናት ፡ ለኔ፤	ፋጡማ	1	1	ኔ	(5,2)	
7	3	ድል አጽራጊ ናት ፡ ለዘላለም፤	ያልታተመ	2	0	ም	(5,4)	(5,4)
7	4	ፋጡማ፡፡		2	1	ማ	(3)	(4)
8	1	ፊታጫራራ ሲመትሩ፤	አ.አ	1	1	ሩ	(8)	(8)
8	2	ላራሪቃ ዋጋጫ ድል፤	ጥላሁን					
		ኩሰን ለጎል ሲነጣጥሩ፤	ገሰሰ	1	1	ሩ	(6,9)	(6,9)
8	3	ልጆች ፡ በየመጋደሩ ሲጫወቱ፤	ያልታተመ	1	1	ቱ	(2,9)	(2,9)
8	4	የሁላ ትዝታቸውን ሲፈጥሩ፤		1	1	ሩ	(11)	(11)
«ጥላሁን ገሰሰ ይድርሻል፤ አበበ ቢቂላ ያገባሻል፡፡»				ይህ የግጥሙ አካል አይደለም፤ ጥቅስ ነው፡፡				
8	5	ሲሉ፤		1	1	ሉ	(2)	(2)
8	6	ይታዩኝል፡፡		1	0	ል	(4)	(4)
9	1	ጥላሁን ገሰሰ ይድርሻል፤	የህዝብ	1	0	ል	(10)	(10)
9	2	አበበ ቢቂላ ያገባሻል፡፡		1	0	ል	(10)	
10	1	አንቺ ምን አለብኸ፤ ሁለት አባት አለኸ፤	የህዝብ	1	0	ሽ	(6,6)	(6,6)
10	2	አንዱ ቢሞትብኸ፤ ባንዱ ትምያለኸ፡፡		1	0	ሽ	(6,6)	
11	1	እስመኞ፤ ካንቺ ጋር እነዳለሁ፤	አልቻልኩም	1	0	ሁ	(4,7)	(4,7)
11	2	አልቻልኩም፤ አርሚኔን ብያለሁ፡፡		1	0	ሁ	(3,6)	(3,6)
12	1	ሰለቸኝ፤ መረረኝ እኔን፤	አልቻልኩም	1	1	ን	(3,6)	
12	2	አልቻልኩም፤ እንደምን ልሁን፡፡		1	1	ን	(3,6)	
13	1	አልቻልኩም፤ ንዝንዝሽን አልቻልኩም፤	አልቻልኩም	1	0	ም	(3,7)	(3,7)
13	2	ምን ልሁን፤ እኔ ለኔህህን፤		1	0	ም	(3,6)	(3,6)
14	1	እንደየሩሳሌም፤	የህዝብ					
		እንደ ካሳሌም (እንደካሳሌም) ፅዮን፤	ትዝታ፡፡	1	1	ን	(6,6)	(6,6)
14	2	ተሳልሟል፤ ልምጣ፤ አይንና ጥርሷን፡፡		1	1	ን	(6,6)	
15	1	ስል ደጅ ደጃን፤	ሰ.መ.ፍ	1	0	ን	(4)	(4)
15	2	ስል ደጅ ደጃን፤	መልስ	1	0	ን	(4)	
15	3	የናትና የልጅ፤	የሌለው	1	0	ን	(7)	(7)
15	4	የሩት ጥሪ፤ አኩታ፤	ዋይታ	2	1	ታ	(4,3)	(4,3)
15	5	የተቀላቀለው፤ ዋይታ፤		2	1	ታ	(6,2)	(6,2)
15	6	ረዥም! ረዥም! ዋይታ፤		2	1	ታ	(2,2,2)	(2,2,2)
15	7	እስከ መቃብሩ ማዶ፤		3	1	ዶ	(8)	(8)
15	8	ሄዶ፤ ሄዶ፤		3	1	ዶ	(2,2)	(2,2)
15	9	የሙት አንጆት የሚያምታታ፤ ሰምቼ፤		4	1	ቼ	(8,3)	(8,3)
15	10	ያባትየውን አፈር መልበስ፤ አፈር እሱ፤						
		ወዳፈር መመለስ፤ ገምቼ፤		4	1	ቼ	(9,4,6,3)	(9,4,6,3)
15	11	ታዲያ ምን ልሁነው?		4	0	ው	(6)	(6)

16	1	እጋደ እናትና ልጆ፤	ሰ.መ.ፍ	1	1	ጁ	(7)	(7)
16	2	በእጋ በ እጋፋሎት የሚፋጁ፤	መልስ	1	1	ጁ	(5,4)	(5,4)
16	3	ኦኦ ኦልሊው፤	የሌለው	2	0	ው	(5)	(5)
16	4	ኦልሊው፡፡	ዋይታ	2	0	ው	(4)	(4)
17	1	ኦኦ ብሊው፤	ሰ.መ.ፍ	1	0	ው	(4)	(4)
17	2	ብሊው፤	መልስ	1	0	ው	(3)	(3)
17	3	ዎጋ ይላል ሰው?	የሌለው	1	0	ው	(4)	(4)
			ዋይታ					
18	1	ስለዚህ ነው፤ ባጋጥሞ እህታ፤	ሰ.መ.ፍ	1	1	ታ	(4,5)	(4,5)
18	2	የወዳጅነት ትዝታ፤	መልስ	1	1	ታ	(8)	(8)
18	3	እያልኩ፤ ደጅ ደጁ፤	የሌለው	2	0	ን	(3,3)	(3,3)
18	4	ደጅ ደጁ፤	ዋይታ	2	0	ን	(3)	(3)
18	5	ያዳመጥኩ፤ ያጋ ጥሪ፤ ኦኦታ፤		3	1	ታ	(4,3,3)	(4,3,3)
18	6	የተቀላቀለው ዋይታ፤		3	1	ታ	(8)	(8)
18	7	መልስ የሌለው ዋይታ፡፡		3	1	ታ	(6)	(6)